Toponimija kornatskog otočja

Sveučilište u Zadru
onomasticadriatica
Centar za jadranska onomastička istraživanja
Zadar 2013

Sadržaj

Toponimi – zadnja crta obrane kornatskog identiteta 1

Onomastički ambijent kornatskog otočja

Kurnatari u Kornatima (V. Skračić) 7
Zemljopisna obilježja kornatskih otoka u funkciji upoznavanja njihove toponimije (D. Magaš) 19
Arheološka baština Kornata (I. Radić Rossi / T. Fabijanić) 67
Kornati od 14. do 19. stoljeća (K. Juran) 99
Ribarsko naselje Piškera u prošlosti (S. Sorić) 159

Toponimija kornatskog otočja

Metodologija istraživanja (V. Skračić) 173

Suvremena građa

Korpus suvremenih toponima (V. Skračić) 191
Toponomastičke karte (K. Juran) 261
Abecedno kazalo suvremenih toponima 273

Povijesna građa

Kornatska toponimija u arhivskim spisima (K. Juran) 313
Geografska imena Kornata na starim kartama (J. Faričić) 341

Jezična analiza

Napomene o Kornatima i susjednim otocima u antičkim izvorima (S. Čače) 439
Otok s četiri imena – Kornat u ispravama srednjega i novog vijeka (K. Juran) 445
Dopune Skokovim kornatskim etimologijama – toponimi predslavenskoga i dalmatoromanskoga podrijetla (O. Ligorio / N. Vuletić) 457
Glasovna i naglasna obilježja kornatske toponimije (A. Jurić) 487
Tko je i kako imenovao u Kornatima (V. Skračić) 509
Semantičko-motivacijska klasifikacija kornatskih toponima (N. Šprljan) 547

Sažetci

Toponimija kornatskog otočja 571
The Toponymy of the Kornati isles 575
La toponymie des îles de Kornati 579
La Toponomastica dell'arcipelago delle Kornati 583
Toponimia de las islas Kornati 587

Dopune Skokovim kornatskim etimologijama: toponimi predslavenskoga i dalmatoromanskoga podrijetla

Orsat Ligorio, Universiteit Leiden, LUCL
Nikola Vuletić, Sveučilište u Zadru, Centar za jadranska onomastička istraživanja

UVOD

Svaki je novi svezak biblioteke Onomastica Adriatica s jedne strane prilika da se vratimo pitanju najranijih slavensko-romanskih jezičnih dodira na istočnom Jadranu i njihovom odrazu u toponimiji. S druge strane, to je prilika da najvećem hrvatskom toponomastičaru i etimologu, Petru Skoku, autoru nezaboravnoga djela *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima* (1950), počast odamo upravo na način na koji bi on to htio, na tragu njegove rečenice koja u znanstvenim krugovima već ima status legende: "To će da riješe mlađi naraštaji". Radovi o dalmatoromanskim prežitcima u toponimiji hrvatskih otoka u dosad objavljenim svescima biblioteke Onomastica Adriatica u sadržajnom i metodološkom smislu predstavljaju reambulaciju Skokovih poglavlja o odnosnim otocima ili otočnim skupinama (Pašmanu, Ugljanu, Vrgadi, Murteru i Pagu, svaki s pripadajućim manjim otocima).[1] Ta reambulacija, razumije se, uvijek počiva na korpusu znatno opsežnijem od onoga kojim je raspolagao Skok, prikupljenom i ustavljenom u tehničkim i logističkim uvjetima koji su danas mnogo povoljniji nego u Skokovo vrijeme, ali i na otad znatno uznapredovalim spoznajama o autohtonom dalmatinskom romanstvu.[2] Sada smo u prilici isto učiniti na toponomastičkom korpusu kornatskog otočja, po mnogočemu jedinstvenom u hrvatskoj toponimiji, s obzirom na specifične povijesne uvjete u kojima se konstituirao.[3] Namjera nam je s jedne strane vratiti se Skokovim tumačenjima pojedinih kornatskih toponima, bilo kako bismo ih potvrdili, bilo kako bismo ponudili nova tumačenja, a s druge strane pokušati protumačiti one toponime koji su Skoku ostali nejasnima ili one koji mu jednostavno nisu bili poznati. Iz naslova slijedi da ćemo se u ovome prilogu baviti samo kornatskim toponimima predslavenskoga i dalmatoromanskoga postanja. No, odmah na početku valja upozoriti da će se pod ovim naslovom naći i neki kornatski toponimi u čije dalmatoromansko podrijetlo nismo uvjereni. Tu nije riječ o kontradikciji, već upravo o reambulaciji Skokovih etimologija: ako Skok nekom toponimu pripisuje, eksplicitno ili implicitno, predslavensko podrijetlo, dužni smo se na njega osvrnuti, bez obzira što mislimo drukčije ili upravo zato što mislimo drukčije.

Važno je na početku odrediti što podrazumijevamo pod terminima *predslavenski* i *dalmatoromanski*. Termin *predslavenski* vjerojatno je manje problematičan: primijenjen na proučavanje istočnojadranske toponimije, on označava sve one jezične slojeve koji su na istočnom Jadranu prisutni prije doseljenja Slavena. Uz magloviti tzv. mediteranski sloj, najstariji nama poznati sloj predstavljaju predlatinski istočnojadranski jezici, u ovom konkretnom slučaju liburnski. Taj je sloj oskudno posvjedočen preko osobnih imena na rimskodobnim natpisima te u toponimiji. Slijedi latinski, kao jezik rimske kolonizacije, sa svojim izravnim odvjetkom dalmatoromanskim, kao predstavnikom autohtonog netalijanskog i nemletačkog romanstva Dalmacije. Grčki pak dolazi u dva različita razdoblja. Stariji grčki sloj vezan je za grčku kolonizaciju na istočnom Jadranu, ali i uz impresivan broj grčkih posuđenica u latinskom jeziku, čak i u onim područjima gdje grčkih kolonija nije bilo. U razdoblju kasne antike i ranoga srednjeg vijeka, drugu fazu grčkog jezičnog utjecaja (srednjogrčku ili bizantsku)

[1] Vuletić 2007; Vuletić 2009; Vuletić 2010b; Vuletić 2011.

[2] O terenskim istraživanjima Centra za jadranska onomastička istraživanja Sveučilišta u Zadru v. Skračić 2011, 129-156.

[3] Ističemo da je gotovo iz svakog retka Skokova kornatskog poglavlja očito da je u njemu obrađena toponimijska građa prikupljena dopisnim putem (inače česta praksa u njegovim istraživanjima) i s raspoloživih geografskih karata. Podatci iz govornoga jezika odnose se na uporabu u Salima i u Malom Lžu, dok s većinskim vlasnicima Kornata, Murterinima, Skok očito nije imao dodira, iako je bio svjestan njihove nazočnosti u arhipelagu. Mnogi podatci, napose višestruke reference na organiziranu ribarsku djelatnost, dopuštaju nam da lokalnu perspektivu iz koje Skok pristupa kornatskoj toponimiji, okvirno okarakteriziramo kao *saljsku*. Perspektiva našega korpusa, kako je istaknuto u uvodnome poglavlju ove monografije, posve je drukčija, ne samo zbog metodologije prikupljanja građe već i zbog novih povijesnih podataka o Kornatima. Time se i naše razumijevanje semantike kornatskoga prostora stubokom razlikuje od Skokova.

omogućila je bizantska vladavina u Dalmaciji, a ta je faza samo djelomično predslavenska. Svi su ti jezični slojevi, uz moguće iznimke u slučaju mlađih grčkih posuđenica, jadranskim Hrvatima posredovani onim jezikom koji su po doseljenju zatekli na obalama Jadrana, a to je dalmatoromanski. Dalmatoromanski je nama, u najvećem broju slučajeva, dakle, onaj neposredan izvor posuđivanja svih predslavenskih elemenata u leksiku i toponimiji istočnog Jadrana. Neće biti naodmet da ove sažete opaske o jezičnim naslojavanjima na istočnom Jadranu dopunimo riječima što ih istome pitanju posvećuje jedan od najvećih romanista 20. st., Pavao Tekavčić (1976, 35):

Teritorij južnih Slavena, posebno Hrvata, iako već stotine i stotine godina potpuno slavenski, čuva još u sebi ostatke predslavenskih, tj. romanskih ili romaniziranih slojeva. Stanovništvo što su ga Slaveni zatekli u svojoj novoj domovini bilo je najvećim dijelom romanizirano, prije svega u većim središtima, a samo u posve izoliranim, nepristupačnim dijelovima mogli su se očuvati i ostaci predlatinskog supstrata (Iliri, Kelti), koji su izbjegli romanizaciju. U valovima seobe naroda romansko je stanovništvo većinom nestalo, a ono što se spasilo našlo je utočište dijelom u Italiji […], dijelom u balkanskim planinama […], a dijelom – i to najvećim – u romanskim gradovima i otocima istočnojadranske obale. Sve su to, dakako, poznate činjenice, kao što je poznato i to da mnogobrojni toponimi, u prvom redu na primorju, ali i u unutrašnjosti, svjedoče da je dodira između Slavena i Romana bilo odmah na početku srednjega vijeka, ali i kasnije. Pritom je predromansko podrijetlo uglavnom irelevantno: sa stanovišta Slavena supstrat koji su zatekli u novoj domovini bio je romanski, jezik iz kojega su preuzeli toponime i riječi bio je latinski ili bolje također već romanski; jednom riječi, predlatinski su elementi prošli kroz romanski "filtar" i kao romanski elementi bili preuzeti u slavenski jezik.

Osim što valja pojasniti kako je filološka i povijesna znanost u međuvremenu pokazala da nisu svi predrimski narodi istočnojadranske obale bili Iliri (nisu to bili ni Delmati ni Liburni ni Histri), i da bi, kod osvrtanja na proces nestanka starosjedilačkih jezika, bilo prikladnije govoriti o latinizaciji (jezični aspekt), nego o romanizaciji (širi kulturno-društveni aspekt), Tekavčićevu se maestralnom ulomku nema što dodati. Preostaje nam samo napomenuti da je kornatsko otočje dijelom prostora koji je prije rimskog osvajanja istočnojadranske obale pripadao Liburnima, zatim da je riječ o dijelu arhipelaga na kojem nema zasvjedočene stare grčke kolonizacije, da su u rimskom razdoblju Kornati vezani za temeljito latinizirano područje Zadra i sjeverne Dalmacije te da su u srednjem vijeku ostali gospodarski i upravno vezani za Zadar, središte bizantske uprave i grad u kojem je lokalni dalmatoromanski govor, realno uzevši, mogao preživjeti do kraja 13. st. ili početka 14. st.[4] Uz obveznu napomenu o izostanku trajne naseljenosti Kornata, ovo je povijesni i geografski kontekst u kojem se konstituirao onaj sloj kornatske toponimije kojim se bavimo u ovom radu.

Što se tiče vremenskog i prostornog obuhvata termina *dalmatoromanski*, mi pod njime podrazumijevamo skup autohtonih romanskih istočnojadranskih govora, od Kvarnera do Lješa, sve od najranije faze njihove sistemske individualizacije u odnosu na latinski pa do njegova nestanka.[5] U našoj je lingvističkoj tradiciji bilo uobičajeno inzistirati na lučenju tzv. "najstarijeg sloja" [kasnolatinskog – op. a.] od dalmatskoga sloja u užem smislu riječi.[6] Međutim, kako stariji, tako i mlađi autori jasno daju do znanja da je teško takvo razlikovanje dosljedno provesti. Tako Tekavčić (1976, 35-36) spominje "latinski ili bolje već romanski" te dodaje da "točno razgraničenje najstarijeg od dalmatskog sloja nije uvijek moguće […] jer se u nekim bitnim crtama dalmatski romanski govor nije promijenio u odnosu na prethodnu, kasnolatinsku fazu". Muljačić (2001, 66) govori o kasnom latinskom *odnosno* o ranoromanskom, dok Matasović (2007, 105) koristi kovanicu *Late Latin / Early Romance*. Holzer (2007, 29) pak jasno kaže da je "od slavenskoga doseljenja oko 600. godine u Hrvatskoj supostojao autohtoni *romanski* sa slavenskim".[7] Taj autor potom posvećuje čitavo poglavlje konstitutivnim glasovnim promjenama koje luče romanski od latinskog, osobito gubitku vokalskog kvantiteta, te izrijekom konstatira da su se te promjene dogodile do trenutka koji prethodi najstarijem slavenskom posuđivanju iz romanskog (oko 600.

[4] Držimo da Zambonijeve (1976) procjene o preživljavanju *jadertinskog*, domaćega romanskog govora Zadra, do 15. st. nisu poduprte dostatnim argumentima. Usp. Vuletić 2010a, 382-383.

[5] O prostornoj i sadržajnoj redefiniciji pojma *dalmatoromanski* v. osobito Muljačić 1997.

[6] Usp. npr. Skok 1950, 7-8.

[7] "Ab der slavischen Einwanderung um ca. 600 n. Chr. koexistirte in Kroatien das autochtone Romanisch mit dem Slavischem […]" (loc. cit.).

godine), u čemu ga, kao sva i suvremena romanistika, možemo samo podržati.[8] Zbog svega navedenog, smatramo da je već u vrijeme doseljenja Slavena moguće govoriti o istočnojadranskim ranoromanskim govorima, točnije o ranim dalmatoromanskim govorima.[9]

Nakon ovih terminoloških pojašnjenja, preostaje nam još objasniti kojim smo se kriterijima vodili u izboru toponima koje u ovom radu obrađujemo. U prvom redu, u taj su izbor uključeni kornatski toponimi kojima Skok (1950) pripisuje predslavensko postanje, razumije se, posredovano dalmatoromanskim. Uz toponime *Kornat*, *Žut*, *Sit* i *Trtuša* (str. 127-128), u tu skupinu spadaju i toponimi koje Skok (str. 128) uvodi opaskom: "Predslavenski latinski elemenat dosta je jako zastupan uza sve, što ovaj skup ide u red nenastanjenih jadranskih otoka". U tu skupinu Skok svrstava toponime *Lavsa*, *Panitula*, *Purara*, *Katina*, *Dragunara*, *Lunga* i *Šipnate* (str. 128-129). Po Skoku (str. 129), "iz njih izlazi, da su Hrvati zatekli na Velom Otoku ribare Romane, koji su iskorišćivali Kornate isto onako kao kasnije Hrvati". I po tome što je u ovu skupinu uključen toponim *Lavsa*, nedvojbeno vrlo star, vidi se da Skok ove toponime pripisuje predmletačkom romanskom sloju. Latinskom postanju, iako se ne izjašnjava o njihovoj starosti, Skok pripisuje i toponime *Lonča* i *Pinizel*, a romanskom postanju toponim *Svršata*, pa ćemo se osvrnuti i na njih. Nadalje, u obzir ćemo uzeti toponime *Aba* i *Levrnaka* (str. 129), koje Skok smatra nejasnima, ali očito neslavenskima. Osim toga, toponim *Levrnaka* Skok (1950, 259) na drugome mjestu pripisuje "ranom romanskom periodu", zajedno s ovim kornatskim toponimima: *Kornat*, *Trtuša*, *Lavsa*, *Sit*, *Žut* i *Purara*. Toponime *Njorčara* i *Barbara* (str. 129), što ih Skok navodi, ne nalazimo u našem korpusu niti ih, po našem poznavanju terena, ima u Kornatima. Nadalje, obradit ćemo toponime koje Skok nije zabilježio ili se na njih nije posebno osvrnuo, a za koje mislimo da su dalmatoromanskog ili drugoga predslavenskog postanja, ali posredovane dalmatoromanskim.

Iz našega su razmatranja isključeni oni oblici zastupani u toponimiji koji, usprkos tome što u krajnjoj liniji jesu stari romanizmi (ili su predromanskog podrijetla, posredovani dalmatoromanskim), zapravo u murterskom govoru i drugim njemu bližim i daljim čakavskim govorima još uvijek predstavljaju apelative (opće imenice), kao što su *Gãrma*, *Konã* i *Sakatũr*. Jednako tako, u ovaj rad nećemo uključiti toponime koji su na dalmatoromanskoj leksičkoj osnovi nastali u novije vrijeme hrvatskim tvorbenim postupcima, kao što su npr. *Kantarãč* ili *Koromãšnja*. U tome slijedimo Skoka, koji se na to pitanje osvrtao više puta, ali najjasnije u svome poglavlju o paškoj toponimiji: "To su hrvatski toponimi sa romanskom osnovom".[10] Jednostavnije rečeno, ovdje uzimamo u obzir samo one oblike koji su iz dalmatoromanskog u hrvatski sustav ušli kao toponimi. U nekim će se slučajevima naš izbor razlikovati od Skokova: tako Skok (1950, 259) *Sakatũr* svrstava u toponime iz "ranoga romanskog perioda" jamačno zato što to nije znao da u murterskome govoru postoji opća imenica *sakatũr*.

ŠTO NIJE DALMATSKOROMANSKI PREŽITAK U TOPONIMIJI?

Kako bi ovakav izbor bio jasniji širem čitateljstvu, ilustrirat ćemo ga na nekoliko primjera. Počnimo od toponima *Trešẽj* koji će biti razumljiv većem broju starijih Murterina. Taj toponim u Kornatima dolazi čak tri puta, svaki put kao ime uleknuća između dva vrha, i to na Žutu (I d 1.2.7.), na Kornatu (II n 1.2.3.) i na Piškeri (II m 2.2.2.). Riječ je o metafori koja se upire na još živi apelativ *trešẽj* 'misto između dvi strane na brimenu'.[11] Skok (ERHSJ I, s. v. *antrèšelj*) ovu riječ vjerojatno dobro tumači kao dalmatoromansku ili rumunjsku posuđenicu od lat. *INTERSELLUM, dok se Vinja (JE I, s. v. *antrèšelj*) odlučuje za "ostatak iz jezika balkanskih Vlaha" te ga izvodi od *INTERSELLIUM. Bila ova riječ dalmatoromanskoga ili rumunjskoga (u Vinje, *vlaškoga*) podrijetla, sasvim je jasno da je ona u kornatsku toponimiju dospjela kao već sasvim hrvatska riječ, to jest, da je riječ o kasno toponimiziranom apelativu romanskoga podrijetla.

[8] "Die bisher gesprochenen romanischen Lautgesetze haben alle gewirkt, bevor die ältesten Entlehnungen aus dem Romanischen ins Slavische stattgefunden haben. Unmittelbar nach dem Vollzug dieser Lautgesetze war also der Zustand erreicht, den das Romanische Kroatiens un 600. n. Chr. angenommen hatte" (Holzer 2007, 38). Za popis promjena v. Holzer 2007, 31-38, a za najnovije poglede o pitanju tranzicije od latinskog do ranoromanskog u području vokalizma v. Loporcaro 2011,109-119.

[9] Usp. i Vuletić 2007, 345-346 i Vuletić 2009, 111. I Šimunović (1985, passim) u svome radu posvećenom toponimijskim tragovima romansko-hrvatske simbioze koristi termine *starodalmatski* i *dalmatski* za karakterizaciju toponima koji pripadaju različitim fazama predmletačkog istočnojadranskom romanstva, u čemu bismo mu dali za pravo.

[10] Skok 1950, 70. O ovome v. i Vuletić 2011, 681-682.

[11] Ovu riječ Juraga (2010b) ne bilježi.

U razmjerno jednostavne primjere spadaju i toponimi *Opȁt* i *Žakân*. Oba toponima nastala su metaforom koja počiva na slici sadržaja 'glava svećenika', kao i neki drugi naši otočni toponimi, npr. *Čerigûl* (< mlet. *chièrego*)[12] ili *Fruâtar* (< *fratar*)[13]. Prvi se oslanja na apelativ *opat*, a drugi na apelativ *žakan* 'đakon', koji se danas više ne čuje na Murteru, ali se još čuva u mnogim čakavskim govorima.[14] Nije sigurno treba li im izvor tražiti u domaćoj ranoj romanštini ili pak u izravnim dodirima Hrvata s akvilejskom (oglejskom) crkvom, kako predlaže Skok (ERHSJ III, s. v. *žȁkan*). Te opće imenice svakako predstavljaju vrlo stare posuđenice iz područja crkvene terminologije, što se vidi i po glasovnim značajkama (*ă* > *o* u *opat*, *dį* > *ž* i očuvano *-k-* u *žakan*). No, bez obzira na starost tih oblika, kornatski toponimi *Opȁt* i *Žakân* neće biti stari romanski prežitci u toponimiji, već kasnije metaforičke tvorbe koje počivaju na odgovarajućim starim romanizmima, iz vremena nakon što su apelativi *opat* i *žakan* zaživjeli u hrvatskim govorima kao posve uobičajene, hrvatske riječi. *Opȁt* i Skok (1950, 267) jasno naziva metaforičkim toponimom.

Pogledajmo sada toponim *Savrnãr*. Riječ je o toponimskom liku koji u Kornatima dolazi dvaput: jednom označava ruševine u uvali Statival na Kornatu, a drugi put ostatke rimskoga vivarija na obali otoka Svršata. Vinja (JE III, s. v. *sagûrna*) je *Savrnãr* svrstao među izvedenice od lat. SABŬRRA "Ballast" (REW 7487), odnosno od jednog pučkolatinskog **saburna*. Sve i kad bi kornatski *Savrnãr* zadovoljio sve kriterije za povezivanje s dalmatoromanskim izvorom, jedno je jasno: taj toponim nije naslijeđen izravno od dalmatinskih Romana, već je skovan znatno kasnije unutar hrvatskog sustava na nekom od naših odraza lat. *sabŭrra*/**saburna*, jer na maloj udaljenosti dolazi dva puta s istim referentom – ruševine.[15] Dakle, bez obzira na starost i predhrvatski identitet osnove ovoga toponima, *Savrnãr* nije dalmatoromanski toponimijski prežitak. Usp. na Hvaru toponim *Savurnõr* (ERHSJ II, s. v. *sòvrnja*).

Sličan je slučaj toponima *Hȕštra* u uvali Lavsa na istoimenom otoku. Riječ *hrusta* i varijante nedavno je, dopunjujući Skoka, obradio Vinja (JE I, s. v. *hrûsta*) i potvrdio da je riječ o nastavljaču lat. FRŪSTUM "Stück" (REW 3544) koji još živi kao opća imenica u temeljnom značenju 'kamen živac', 'grub, oštar kamen' u neposrednoj blizini Kornata (Sali). I lavsarska je *Hȕštra* 'izrazit kamen uz samo more' pa nema sumnje da taj toponim potječe iz vremena kada je u leksiku murterskoga govora još postojala homofona opća imenica ili je možda taj toponim preuzet od saljskih ribara i neznatno preinačen.[16] Ni *Hȕštra*, s obzirom na sve rečeno, a napose na neznatnost referenta, neće biti pravi dalmatskoromanski prežitak u toponimiji.

Kao zadnji u nizu primjera, naveli bismo nesonim (ime otoka) *Balȁbra*. Taj je otok pod imenom *Balabra* potvrđen već 1370. godine;[17] isto i u dokumentu o podjeli otoka žutsko-sitske skupine iz 1477. godine. Oblik *balȁbra* kao opća imenica u značenju 'lopar za unošenje kruha u peć' još postoji na Šolti, ne i u Murteru, gdje se taj predmet naziva *lopą̄r*.[18] Vinja (JE I, s. v. *balȁbra*) ga je uspješno protumačio kao predmletački, dakle dalmatoromanski prežitak od lat. LĂVĀBRUM. Važno je primijetiti da je za Balabru još 1780. i 1811. zabilježeno alternativno ime *Lopis*, po svoj prilici *Lopiž*, kako kaže Vinja (loc. cit.). To može značiti: a) da je za Balabru doista postojalo još jedno ime, ili b) da je netko, prije ne tako mnogo vremena, razumio da se u imenu ovog otoka krije metafora koja se oslanja na naziv kuhinjskog predmeta, kao u mnogim drugim slučajevima, ali koji je vjerojatno krivo identificirao (*lopiž* mjesto *lopar*).[19] Bilo kako bilo, stanje je indikativno i čini se da upućuje na to da je na širem prostoru zadarskog otočja u srednjem vijeku mogla postojati opća imenica *balabra*. To bi, nadalje, moglo značiti da ni toponim *Balȁbra* kao takav nije preuzet od dalmatinskih Romana, već da je nastao kasnije, unutar hrvatskoga sustava, oslonom na apelativ *balabra*.

[12] V. Vuletić 2010, 337.

[13] V. Skračić (ur.) 2007, UGG 21.

[14] V. Juraga 2010b, 296 i ERHSJ III, s. v. *žȁkan*.

[15] Skok (ERHSJ III, s. v. *sòvrnja*) i Vinja (JE III, s. v. *sagûrna*) drže da u nas ima dalmatoromanskih prežitaka od lat. *sabŭrra*/**saburna*. Ta je riječ, na primjer, u Betini dala *sabûrna* 'balast koji se ugrađuje u brod radi stabilnosti'. Filipi (1997, 214) s pravom napominje da nije jasno predstavlja li betinski lik baš dalmatoromanski prežitak ili je u njemu došlo do križanja s mletačkim *saorna* istoga značenja, a koje, na primjer, u Murteru daje *saûrna* (usp. Juraga 2010b, 229).

[16] O važnosti Kornata za saljsko ribarstvo v. radove K. Jurana i S. Sorić u ovoj monografiji.

[17] Hilje (1994, 74) omaškom čita *Balabin*.

[18] V. Juraga 2010b, 153. Apelativ *balȁbra* ne postoji danas ni u govorima obližnjih naselja čiji je leksik popisan i objavljen (Vrgada, Sali).

[19] Za imena otočića i hridi koje nose naziv nekoga kuhinjskog predmeta v., na primjer, JE III, s. v. *skrovâda*.

Nasuprot ovim primjerima, pravi će dalmatoromanski prežitak u kornatskoj toponimiji biti, na primjer, *Šipnàta* jer je više nego vjerojatno da su taj oblik Hrvati, u konkretnom slučaju, preuzeli od dalmatinskih Romana upravo kao toponim, a ne kao opću imenicu. I dok u slučaju *Šipnate* moramo reći "više nego vjerojatno", postoji čitava serija toponima koju su Hrvati sasvim sigurno preuzeli kao toponime, bez mogućnosti za drukčiju interpretaciju. Takvi su toponimi, na primjer, *Làvsa*, *Levrnàka* ili *Svršâta*. Naravno, znanstveno poštenje nalaže nam da napomenemo da su izneseni kriteriji, u krajnjoj liniji, arbitrarni i da bi netko drugi, sasvim legitimno i temeljem drukčije definiranih kriterija, među predslavenske i/ili dalmatoromanske prežitke u kornatskoj toponimiji uključio neke koje smo mi izostavili, a isključio neke koje ovdje obrađujemo. Valja reći i da će neki ostati nezadovoljni našom neodlučnošću i mnogostrukim prijedlozima u slučaju pojedinih toponima. Rado prihvaćamo takvu kritiku. Važno je samo da čitatelj razumije da ovdje iznesene sumnje i nedoumice ne otkrivaju samo nedostatke, nego istovremeno i prednosti znanstvene metode, a napose metode humanističkih znanosti, koje se ne odlikuju toliko zazivanom egzaktnošću, baš kao ni njihov predmet proučavanja: jezična i kulturna baština ljudskoga roda. Znanstveni postupak, osobito u povijesnoj dimenziji, traži dokumentiranost, skepsu i stalnu sumnjičavost, a ne dekretirana rješenja. To osobito dolazi do izraza u slučaju toponimije kornatskoga prostora, čiji nam povijesno slabo dokumentirani proces formiranja izmiče u tamnim stoljećima kasne antike i ranoga srednjeg vijeka.

NEKOLIKO METODOLOŠKIH NAPOMENA O ŠUTNJI POVIJESNIH IZVORA I SLAVENSKO-ROMANSKOJ SIMBIOZI U KORNATIMA

U više se navrata pokazalo korisnim naša razmatranja započeti upravo odlomcima iz djela *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima* (Skok 1950), u kojima se Skok načelno osvrće na pitanje udjela romanskog elementa u toponimiji pojedinih hrvatskih otoka i otočnih skupina. Ti Skokovi odlomci ni nakon više od pola stoljeća nisu izgubili na svježini i aktualnosti pa za nas u pravilu predstavljaju prvorazredne metodološke odrednice. Stoga ćemo tako postupiti i u ovom radu. Ovako Skok (1950, 126) formulira osnovni metodološki problem u proučavanju kornatske toponimije:

Ispitivanje naziva ovoga otočkoga skupa veoma je teško zbog toga, što o njima nema historijskih podataka. Kako su ih eksploatirali mahom mali ljudi, pastiri, težaci i ribari Sala i Murtera, Saljani i Murterini, njihova imena ne uđoše u historijske spomenike. Bez pomoći starih potvrda toponomastik ne može da dođe do ispravnog saznanja. Oslanjajući se jedino na uporednu metodu i na motive, koji važe za otočka imena, on može da dade samo više ili manje uspjela nagađanja.[20]

Danas smo, zahvaljujući desetljećima sustavnih istraživanja fondova Državnog arhiva u Zadru, a u posljednje vrijeme osobito zahvaljujući istraživanjima Kristijana Jurana, u stanju reći da nije riječ o izostanku povijesnih potvrda za kornatske toponime, već o njihovoj izrazitoj škrtosti. U izvorima iz srednjega i ranoga novog vijeka, osim za otoke Kornat i Žut, povijesne se potvrde za imena mnogih kornatskih otoka često svode na jednu, rijetko na više od jedne a manje od pet, a još rjeđe na više od pet, dok se nemali broj njih uopće ne spominje u izvorima iz toga razdoblja.[21] Pritom mislimo na arhivske izvore, a ne na portulane ili stare geografske karte.[22] Kad je riječ o razlozima slabe prisutnosti kornatske toponimije u povijesnim izvorima, oni ne stoje samo u vezi s time da su Kornate eksploatirali "mali ljudi", kako je mislio Skok, već prije svega s činjenicom da su Kornati sve do 1639. godine, kada ih Venecija prodaje privatnicima, bili dijelom komunalnoga zadarskog posjeda, kasnije mletačke države, te da stoga, kao ni ostali komunalni/državni otoci, nisu bili stalno naseljeni. Bogati popis zadarskih otočnih toponima iz 14. i 15. st., što

[20] Iz ovoga "ribari Sala i Murtera, Saljani i Murterini", vidi se da je Skok osjetio potrebu da javnosti pojasni kako Saljani i Murterini zovu sami sebe te kako sklanjaju imena svojih naselja. Ta je potreba, što je tužno, i danas živa jer počesto na nacionalnoj televiziji čujemo *iz Salija* ili *Murterani*.

[21] Za popis zadarskih otoka iz fonda *Spisi samostana Sv. Kuzme i Damjana* u Državnom arhivu u Zadru, koji su Jelić (1898) i Filipi (2003) datirali u razdoblje 11.-15. st., već je Antoljak (1954) mislio da potječe s kraja 16. st., što sada u ovome svesku dokazuje i K. Juran u radu *Otok s četiri imena – Kornat u ispravama srednjega i novog vijeka*. U izvorima se 14. st., osim Kornata i Žuta, od svih kornatskih otoka spominju samo: Lavsa (*Lapsa* i var.), zbog solana; Levrnaka (*Liuernacha* i var.) i Sita (*Sith* i var.), zbog proizvodnje vapna; zajedno Balabra, Kurba Mala (*Curba*), Mala Skala (*Scalica*) i Vela Skala (*Scala*), u kontekstu podnajma; od ostalih kornatskih toponima spominju se u 14. st. samo *Proversa*, u kontekstu pobližeg označavanja samoga Kornata (*insula Sancte Marie de Prouersis*), te *Tarac* (*Taraç*) na Kornatu.

[22] Na kartama i u portulanima imena se mnogih hrvatskih otoka često javljaju u iskrivljenim oblicima koji zasigurno nikada nisu zaživjeli u govornom jeziku. Proučavanje starih kartografskih potvrda od velike je važnosti za toponimiju, ali zahtijeva posve drukčiju metodologiju koja se prvenstveno mora orijentirati na pitanja kartografske tradicije i načina prenošenja toponima iz jednoga kartografskog izvora u drugi. Tim se pitanjem u ovoj monografiji zasebno bavi prof. dr. sc. Josip Faričić u radu *Geografska imena Kornata na starim kartama*.

ga je objavio Hilje (1994), rječito pokazuje da su srednjovjekovne toponimijske potvrde brojne samo u slučaju onih zadarskih otoka na kojima postoji privatno vlasništvo, a to su do prve polovice 15. st. samo Ugljan, Pašman, Iž, Rava i Dugi Otok te u paškom akvatoriju Pag i Maun s pripadajućim otočićima.[23] Zadarska komuna, kasnije i Venecija, svoj otočki posjed organizira, percipira i eksploatira u specifičnim zonama, tzv. partima. Ti su parti mjestimice usitnjeni, osobito u sjeverozapadnom dijelu zadarskog akvatorija, a mjestimice obuhvaćaju vrlo velik broj otoka. Tako se u zadarskom katastiku iz 1421. godine poimence spominju mnogi površinom neznatni otočići oko Molata i Dugog Otoka, dok se od svih kornatskih posjeda spominju samo Kornat (*insula vocata Sancta Maria*) i Žut (*insula Juncti*).[24] Namjerno kažemo posjeda, a ne otoka, jer Kornat kao parat nije obuhvaćao samo istoimeni otok, već i sve srednje i male kornatske otoke od Proverse do Kurbe Vele, kako jasno slijedi iz podatka o zakupu iz 1435.: *insula Sancte Marie cum omnium suorum scopulorum… ab insula Magna usque ad caput Cornate et Corbe*, dakle otok Svete Marije (Kornat) sa svim svojim škojima, od Dugog Otoka do rta Kornat i Kurbe.[25] Koje sve otoke obuhvaća žutski parat, saznajemo zahvaljujući detaljno dokumentiranoj diobi očeva zemljoposjeda između sinova Grgura Civalellija iz 1477. godine.[26] Kada se, dakle, u ispravama o zakupu Kornata kroz čitavo 15. st. spominje *insula Sancte Marie*, pod tom se administrativno-geografskom oznakom podrazumijeva sav *Donji Kurnat*, a ne samo otok Kornat.[27] Stoga bi bilo krivo reći da povijesni izvori šute o Kornatima: oni jednostavno sve mnoštvo kornatskih otoka percipiraju kao dvije velike cjeline (kornatsku i žutsku), što ima svoje opravdanje u načinu na koji prvo Zadar, a zatim Venecija njima upravlja.

Pitanje nenaseljenosti Kornata nije jezično pitanje, iako nesumnjivo ima važne posljedice na jezičnom planu, pa se na njega nećemo opširnije osvrtati. Osim toga, tim se pitanjem u ovome svesku bave pozvaniji autori. Potrebno se, međutim, osvrnuti na Skokov navod o povezanosti nenaseljenosti kornatskih otoka i kvantitativno-kvalitativnog udjela toponima dalmatoromanskoga postanja: "Predslavenski latinski elemenat dosta je jako zastupan uza sve, što ovaj skup ide u red nenastanjenih jadranskih otoka".[28] Jedan je od glavnih pokretača Skokovih toponomastičkih istraživanja na jadranskim otocima, ako ne i onaj najvažniji, bila želja za dokumentiranjem prvih stoljeća slavensko-romanske etnojezične simbioze u Dalmaciji i na Kvarneru. Skokova misao vodilja, istaknuta u brojnim njegovim radovima, bila je da je do intenzivnijega slavenskog posuđivanja stare romanske toponimije i romanskog leksika došlo na onim područjima jadranske obale gdje su Slaveni zatekli autohtono romansko stanovništvo i s njime ušli u složen proces etnojezične simbioze koji je završio pohrvaćivanjem Dalmacije, ali i integriranjem velikoga broja dalmatoromanskih toponomastičkih i leksičkih prežitaka u hrvatske obalne i otočne govore. Odatle i Skokovo čuđenje, uvjetno rečeno, pred relativno jakom zastupljenošću predslavenskog elementa u toponimiji jednoga prostora na kojemu, po svemu sudeći, u vrijeme doseljenja Slavena nije bilo ne samo nekoga značajnijeg naselja s romanskim življem nego ni stalnoga naselja uopće. No, i ono malo što znamo o povijesti kornatskog otočja u razdoblju antike i ranoga srednjeg vijeka navodi nas da barem najveći otok u njemu, Kornat, ne promatramo odvojeno od južnoga dijela Dugog Otoka. Pišući o Porfirogentovu *Pizuhu* (Πιζοὺχ), koji je uvjerljivim onomastičko-etimološkim postupkom povezan s dobro potvrđenim srednjovjekovnim toponimom *Pčuh*, danas *Čûh* (Piasevoli 1999, 317-318)[29], Čače (1999, 61) iznosi:

[…] Pčuh se nalazi na samom jugoistočnom završetku otoka. No njegova pozicija se doimlje rubnom jedino iz knjiške perspektive. Dugi otok je naime odijeljen od susjednog Kornata kanalom u kojem je otočić znakovita imena Katina (lat. *catena* 'lanac, veriga'). Između Katine i Dugog otoka

[23] U tom smo se smislu, sa sličnim argumentima, u jednom ranijem radu (Vuletić 2010b, 335-337) osvrnuli i na slabu zastupljenost murterske toponimije u povijesnim izvorima prije 15. st.

[24] V. Antoljak 1949, 375, 384. Žut je tada već bio u privatnom vlasništvu (obitelj Civalelli), a u zadarskome se katastiku iz 1421. spominje samo zahvaljujući tome što su mletačke vlasti, popisujući gradske nekretnine u državnom vlasništvu, zabilježile i način na koji su do njih došle. Tako je i zabilježeno da je Žut prepušten zadarskom patriciju Kreši Civalelliju u zamjenu za njegovu palaču u Zadru.

[25] O tome što znači *caput Cornate*, v. ovdje u nastavku, a osobito u radu K. Jurana *Otok s četiri imena – Kornat u ispravama srednjega i novog vijeka*.

[26] Diobu Žuta i pripadajućih otočića iz 1477. u ovome svesku obrađuje K. Juran u radu *Kornati od 14. do 19. stoljeća*.

[27] Pod terminom *Donji Kurnat* razumijemo otok Kornat i sve manje kornatske otoke i otočiće u Kornatskom Kanalu, od Velike Abe do Kurbe, a pod terminom *Gornji Kurat* sve otoke žutsko-sitske skupine.

[28] Skok 1950, 128.

[29] Usp. i izvedenice *Ćûška Dubòka* i *Ćušćîca* (Skračić 1996, DOT 1.1.17., 1.1.21.). Kako Skračić, tako i Piasevoli (1999), ove toponime bilježe dvojako, s početnim *Č-* i s početnim *Ć-*. Vjerojatnije je da je riječ o prvobitnom *č-*, tim više što *ć-* ne dolazi u starijim posuđenicama.

ostaje vrlo plitki tjesnac Mala Proversa, zasigurno prevlaka u antici, kojim se nije moglo ploviti ni u ranom srednjem vijeku. Prolaz Velika Proversa, između Katine i Kornata također je toliko plitak da je i on po svoj prilici postao plovan tek u srednjem vijeku, no i tada uz veliki oprez […]

Čače (1999, 62) smatra da je Pčuh bio "glavno mjesto Dugog otoka–Kornata", pokazujući i crticom između dva imena da ta dva otoka u kritičnom razdoblju prvih slavensko-romanskih dodira treba promatrati kao jedinstveni prostor. Iz Skokove je perspektive onda jedino bitno je li u to vrijeme Pčuh još funkcionirao kao romansko naselje, o čemu povijesne znanosti još nisu donijele konkluzivnih podataka.[30] Što se tiče ostataka bizantske utvrde (*Toreta*) i crkve na lokalitetu Tarac na Kornatu, Petricioli (1970, 725) ih smješta u vrijeme "prije doseljenja Hrvata". No, za primanje romanskih toponima nije presudno da do slavensko-romanskih dodira dođe u samim Kornatima. Dovoljno je da do takvih dodira dođe *povodom Kornata*, odnosno da zanimanje za taj prostor bude dijelom slavensko-romanskih dodira na širem zadarskom području. Sâm Skok (1950, 128) upravo na primjeru kornatskog otočja primjećuje:

[...] ovi otoci nijesu dobili svoje nazive prema naseljima, kako smo gotovo redovito vidjeli kod drugih otoka našega Jadrana. Zatim vidimo, da nastanjenost otoka nije od važnosti za davanje toponima. Otoci ne treba da budu nastanjeni, a ipak će biti i te kako razvita njihova toponomastika. Osnovni je naime zakon za davanje toponima ekonomska eksploatacija, interes pučanstva za njih.

Bilo kako bilo, hrvatsko je imenovanje u Kornatima potvrđeno krajem 14. st.: u jednome dokumentu iz 1370. godine nalazimo deminutivni lik *Scalica*[31] za Malu Skalu, koji je po morfološkim kriterijima sasvim hrvatski. U dokumentu o podjeli Žuta između braće Civalelli iz 1477. godine nalazimo brojna imena slavenskoga postanja za otočiće u žutskoj skupini (u zagradama je izgledno čitanje, ne identifikacija): *Clobucich* (Klobučić), *Pritzgnach* (Pričnjak), *Tetiuiçgnach* (Tetivišnjak), *Schitnich* (Šćitnik), *Borounich* (Borovnik), *Did*, *Baba*, *Verthlaz* (Vrtlac), *Masligna-ch* (Maslinjak), *Boxichgnach* (Božićnjak), *Peliniach* (Pelinjak). Otoci *Mala Scalla* i *Vella Schalla* nose hrvatske determinante *mala* i *vela*.[32] Tu su i imena pojedinih lokaliteta na Žutu: *Dobropristanischie* (Dobro Pristanišće), *Chrug* (Krug), *Jagodna* (Jagodnja). Takvo stanje bez sumnje odražava vrlo stare procese, ali i činjenicu da za nezanemariv broj otoka u *Gornjem Kurnatu* nisu bila na raspolaganju romanska imena ili su ti otoci u jednom trenutku bili toliko nevažni da nisu postojali uvjeti za posuđivanje njihovih imena iz romanskog u slavenski. Drukčije je stanje u *Donjem Kurnatu*, čija se toponimija ističe određenim brojem neprozirnih imena aloglotskog postanja, svakako predmletačkoga. Treba istaknuti da se ta neprozirna imena jednim dijelom odnose na čitave otoke te da su mnoga od njih u ženskom gramatičkom rodu (npr. *Aba*, *Levrnaka*, *Mana*, *Lavsa*), što znači da su u sustav hrvatskoga jezika ušla razmjerno kasno, nasuprot nesonimima (imenima otoka) koji su u taj sustav ušli razmjerno rano te su, u skladu s time, promijenili gramatički rod iz ženskoga u muški.[33]

REAMBULACIJA ODABRANIH SKOKOVIH KORNATSKIH ETIMOLOGIJA, UZ NEKOLIKO DOPUNA

S iznesenih polazišta započinjemo etimološku analizu onih kornatskih toponima za koje s većim ili manjim stupnjem vjerojatnosti možemo reći da su u hrvatski sustav ušli posredstvom jezika dalmatinskih Romana. U nastavku ćemo se višekratno referirati na diobu otoka žutsko-sitske skupine između braće Civalelli iz 1477. godine, na popis zadarskih otoka s kraja 16. st. te na kartu kornatskog otočja iz 1783. godine, koju smatramo prvorazrednim izvorom, s obzirom na to da ju je izradio domaći čovjek, i to slijedeći kazivanje ribara sa šibenskih otoka (Zlarina, Prvića i Žirja). Podatci o njihovoj lokaciji u Državnom arhivu u Zadru donose se u radovima K. Jurana u ovoj monografiji. Izvore ostalih neobjavljenih arhivskih podataka nećemo navoditi u ovome radu, već upućujemo na poglavlje *Kornatska toponimija u arhivskim spisima* u ovoj monografiji.

[30] U 10. st. Pčuh je, po Porfirogenetu, bio već napušten.

[31] Hilje 1994, 74.

[32] Što se tiče toponima iz mletačke osnove *Beritizza* (Beritica, 1477.) i *Taraç* (Tarac, 1389.), čini se da su riječi *berita* i *tarac* već tada posve udomaćene u hrvatskom.

[33] Npr. *Arba* > *Rab*, *Corcyra* > *Krkar* (starije hrv. ime za Korčulu), *Issa* > *Vis*, *Lubricata* > *Lapkat* (starije hrv. ime za Vrgadu), *Melita* > *Mljet*, *Solenta* > *Sulet* (starije hrv. ime za Šoltu). V. Šimunović 1985, 189-190.

Âba, ime čak pet otoka u kornatskom akvatoriju: *Âba* (ŽUC 5.0), u Salima *Žüška Àba*, u Malom Ižu *Žüska Âba*, strm i zaobljen otok uz jugoistočni rt Žuta; *Gõrnja Âba* (KOA 2.0), ime potvrđeno i u Malom Ižu, otok sa sjeveroistočne strane Katine; *Vèlika Âba* (KOA 3.0), zelen, nizak i vrlo razveden otok južno od Katine, ponekad zvan i *Dônja Âba*, u Salima *Vèla Àba*, u Malom Ižu *Vèla Âba*; dva otočića imenom *Mãla Âba*, jedan (KOA 5.0) smješten neposredno uz Gornju Abu, u Salima poznat još i kao *Àbica*, te drugi (KOA 8.0) smješten jugoistočno od Velike Abe, u Malom Ižu poznat kao *Mâla Âba*. Nema sumnje da su dva manja otočića ime dobila po obližnjim znatno većim otocima, dok se identifikacija postiže *per oppositionem*, determinantom *mãla* ili deminutivnim sufiksom *-ica*. Što se naglasnih varijanata tiče, čini se da starije stanje odražavaju one s kratkosilaznim akcentom, na što bi upućivala i povijesna potvrda *Abba* (konac 16. st.), gdje dvostruki konsonant upućuje na kračinu prethodnoga vokala. Skok (1950, 129) je bio uvjeren da nesonim *Âba* nije slavenskoga postanja, ali je samo kratko dodao: "Što je aba, ne znam".

Žutska je Aba potvrđena 1477. godine kao *Alba* u dokumentu o diobi otoka žutsko-sitske skupine. Valja reći da se u tom dokumentu, uza sve grafijske nevolje, hrvatska imena raznih žutskih otočića (usp. prethodni odjeljak) bilježe na način koji pri čitanju ne ostavlja mjesta sumnji. Jedino sustavna grafija *Xunt* za *Žut* ne bi odgovarala stvarnom izgovoru s kraja 15. st., već bi odražavala nešto starije glasovno stanje. Nema nikakvih pokazatelja da bi, bilo pisar, bilo oni koji su naručili ovaj dokument, na bilo koji način nastojali intervenirati u eventualno nerazumljiva imena. Stanje autentičnosti imena u ovom je dokumentu, dakle, takvo da je vjerodostojnost oblika *Alba* teško dovesti u pitanje. Taj bi oblik morao odražavati tada postojeće ime ili, vjerojatnije, neki raniji oblik (kao kod *Xunt*).

Slijedeći Skokovu pretpostavku o neslavenskom postanju, moguće je pomišljati na dva rješenja: ili na latinski pridjev ALBUS "weiß" (REW 331), za koji se pouzdano zna da je u značenju 'bijel' preživio upravo u dalmatskom;[34] ili pak na predlatinsku riječ **alba*/**alpa* koju nalazimo u osnovi toponima diljem Evrope, ali i u nas (*Labin* < *Albona*), uvijek sa sadržajem 'stijena; brdo; uzvisina'.[35] Što bi sa semantičke strane opravdalo prvu etimologiju, teško je reći, a u kornatskom kontekstu nije odveć jasno ni po čemu bi to stijene na ovim otocima bile uočljivije od onih na nekim drugim kornatskim otocima. Štoviše, Velika se Aba, kao nizak otok, sa semantičke strane ne uklapa u tu sliku. No, Brusić (1974, 68) upozorava na vidljive ostatke rimskoga kamenoloma upravo na Abi (čini se na V. Abi). Moglo bi se pretpostaviti da je ime *Alba* posuđeno rano (do druge polovice 9. st.), da je u slavenskom provedena likvidna metateza *al* > *la* te da je kasnije početno *l-* odbačeno jer je moglo biti shvaćeno kao romanski član. [36] Paralelno, mogao se, iz ovih ili onih razloga, sačuvati stariji oblik *Alba* koji bi se onda pojavio u dokumentu.

No, u slučaju toponima *Âba* problem ne predstavlja samo etimologija, već i činjenica da tri otoka nezanemarive veličine unutar ove otočne skupine nose isto ime.[37] Tomu se, naravno, može prigovoriti da naši drevni imenodavatelji vjerojatno nisu percipirali prostor ovako kako ga mi percipiramo danas. Je li u osnovi ovakvoga stanja kakav davno zaboravljeni apelativ **aba* (na toponimizaciju apelativa odmah se pomišlja pri ovakvoj učestalosti jednog oblika), ne možemo reći. Traženje sličnosti između tri veće Abe može nas odvesti u bilo kojem smjeru jer svatko na njima može vidjeti ono što želi. Nama se čini ključnim odnos između Velike Abe i Gornje Abe, koje su smještene na suprotnim stranama prolaza Velika Proversa. Držimo da bi bilo umjesno pretpostaviti da je jedna od njih prva bila *Aba*, a da je ona druga dobila ime po njoj, zbog sličnoga položaja s druge strane prolaza. Time, međutim, nismo razjasnili pitanje imena Žutske Abe, koja se prva pojavljuje u povijesnim izvorima, pa ukupno pitanje postanja ovih nesonima ostaje otvoreno. No, istaknuli bismo da smo suglasni sa Skokom kada kaže da je ime *Âba* predslavenskoga postanja, odakle nužno slijedi pretpostavka da nam je preneseno dalmatoromanskim posredstvom.

[34] Mnogi romanski jezici taj pridjev nisu baštinili iz latinskog (usp. REW 331), već za to značenje pribjegavaju germanizmu *blank* (REW 1152).

[35] Uz istarski *Làbin*, a možda i *Làbīn* u trogirskom zaleđu, tu je i brdo *Labîn* na Pagu, na što smo nedavno upozorili (Vuletić 2011, 685). Usp. i oronim *Albion*, tj. Ἄλβιον ὄρος (Mayer 1959, 4, s.v. **alb-*), danas *Kapela*, a u Italiji *Alba*, *Monte Albano* (DizTop, 14-15).

[36] Za dataciju likvidne metateze v. Ivšić 1970, 102–104.

[37] U popisu zadarskih otoka s kraja 16. st. zabilježeni su otoci *Abba picola*, *Abba grande* i *Abba de Prouersa*, jedan do drugoga, no onomastičkim je postupkom nemoguće sa sigurnošću utvrditi na koji se otok odnosi ime *Abba picola*. Kako se odmah uz *Abba de Prouersa* navodi *Buz* (Buč), moglo bi se uzeti da je ovdje riječ o Gornjoj Abi, a da su druge dvije onda Velika Aba i njoj susjedna Mala Aba.

Bûč, Vèliki (KOA 6.0) i Mãli (KOA 11.0). U Murteru je zabilježena još i varijanta *Obȕč*, a u Vrgadi *Bȕč* (Jurišić 1973, 31). Potvrđeno kao *Buz* na popisu zadarskih otoka s kraja 16. st., a kao *Buch* na karti kornatskog otočja iz 1783. godine. S formalne strane, nadaje se uspoređivanje s gotovo zaboravljenim apelativom *bûč/ bũč* kojega se Betinjani i Murterini spominju u anegdoti o sudskom sporu između dvojice braće, koji je završio riječima jednoga od njih: *Nije pravda ode, nego u buču moga brata na Prosiki*.[38] Po tumačenju koje smo dobili u Betini, *buč* bi bio neka vrsta *dipožita* za ribu. Taj je apelativ vjerojatno u vezi s lat. *BŬTTIA "Faß" (REW 1425)[39], kao i bračko *bȕčica* 'malena posudica s ručkom sa strane'[40], dubrovačko *bȕča* 'sud za piće; mjedeni sud'[41] te istarsko *buč* 'bačva'[42], *bučak*, *bučka* (Buzeština i Ćićarija), *bučk*, *bučić* (SZ Istra), i *bućka* (JZ Istra) 'bačvica'[43]. U tom bi slučaju dugi akcenat u *Bûč* bio posljedica sekundarnoga duljenja, na što, između ostalog, upućuje i vrgadinska varijanta imena otoka, kao i varijanta *Obȕč*. Kako smo već vidjeli, imenovanje otočića po uporabnim predmetnima često je u našoj toponimiji, pa bi takva konceptualizacija dobro pristajala i omanjem V. Buču. Ako je tako, onda toponim *Bûč*, kao recentnije toponimizirani apelativ, ne bi pripadao u ovaj rad. Ne znamo ima li mjesta uspoređivanju s creskim rtom *Bȕc*.[44] Problem, međutim, pričinja varijanta *Obȕč*, gdje *o* možda održava lat. prednaglasno *ă*, pa bi u osnovi toponima mogao biti neki drugi romanski oblik. Vodeći računa o položaju V. Buča u odnosu na Kornat i Veliku Proversu, mogli bismo predložiti **abanteu*, od lat. priloga ĂBANTE (tj. AB + ANTE) 'sprijeda', s razvojem *t* > *č* kao u PŬTĔUS > *pȕč* ili kao gore u *BŬTTIA > *bȕča*, te sa zamjenom *an* pred konsonantom slavenskim ǫ > *u*, kao u **sanctulus* > *sȕtal*.[45] Bez obzira na gotovo izvjesno staro romansko podrijetlo, rekli bismo da toponim nije zreo za etimologiju.

Dragunâra (KOA 10.0), otočić između V. Abe i Šila, u Salima *Dragunâra Vèla*, i po njemu nazvana hrid *Dragunârica* (KOA 9.0), u Salima *Dragunâra Mâla*. U popisu zadarskih otoka s kraja 16. st. potvrđeni su oblici *Dragonara picola* i *Dragonara grande*. Skok (1950, 128) drži da je to "izvedenica od draco, -onis "zmaj"", a toponim smješta među one koji bi potvrdili da je "predslavenski latinski elemenat dosta […] jako zastupan" u Kornatima. Prolaz između V. Abe i Dragunare je opasan za plovidbu pa je i sa semantičke strane Skokova etimologija opravdana. Skok očito drži da je nesonim *Dragonâra* star, možda i zbog starijega sufiksa *-ara* (prema mlađem mletačkom *-era* u istarskom obalnom toponimu *Dragunêra*[46]). Sama sonorizacija *-k-* > *-g-*, kad uzmemo lat. DRACO kao polazište, ne bi morala nužno ukazivati na mletački utjecaj.[47] Međutim, sufiks *-ara*, čak i kada je romanskog podrijetla, u nas je vrlo produktivan i u znatno kasnijim razdobljima, pa i u tvorbama na italoromansku osnovu (npr. *levantâra*) ili hrvatsku osnovu (*kućâra*). Stoga je sasvim moguće da *Dragunâra* nije stari romanski toponimijski preživitak, već recentnija hrvatska tvorba na mletačku osnovu *dragòn* 'zmaj', kako misli i Vinja (JE I, s. v. *dragòn*). Skračić (1997, 201), čini se, sugerira da bi *Dragunâra* mogla stajati u vezi s nazivima za neku od riba iz roda *Trachinidae* (pauci), ali i tada bi to bio recentniji toponim.

Jâdra (KOC 11.0), starije ime otoka Piškere (u Murteru *Piškẽra*, u Malom Ižu *Piškêra*), još uvijek u uporabi u Salima i na Prviću, potvrđeno 1573. kao *Iadra*. *Piškera* (*Peschiera*) je tada tek naziv za novouspostavljenu ribarsku luku na tom otoku, kako se jasno vidi iz spomenute potvrde *ad pescheriam Iadre super scopulo vocato Iadra* (doslovno: u zadarskoj piškeri na otoku zvanom *Jadra*). Godine 1600. otok se, očito opisno, naziva *scoglio delle peschiere*, a 1635. godine *scoglio delle peschiere di Zara*: ovdje vidimo na koji je način talijanska riječ *peschiera*, kojom se označavala ukupna ribarska aktivnost sa središtem na Jadri, počela istiskivati staro ime otoka. Ne mislimo da je Skok (1950, 130) u pravu kada piše: "Naziv Jadra za oveći dosta duguljasti otočić u

[38] Zahvaljujemo uredniku prof. dr. sc. Vladimiru Skračiću što nas je upozorio na spomenutu anegdotu, a dr. sc. Ivani Škevin (Odjel za talijanistiku Sveučilišta u Zadru) za podatke s terena.

[39] Za odraze ove latinske riječi u nas v. ERHSJ I, s. v. *bȁčva* i *bòca*.

[40] Šimunović 2009, 139.

[41] ERHSJ I, s. v. *bòca*.

[42] IR, s. v. *bačva*.

[43] IR, s. v. *bačvica*. Usp. i JE I, s. v. *búcati*.

[44] Jurišić 1956, 18.

[45] Usp. Holzer 2007, 67, 127. Vjerojatno je sličnoga postanja i dubrovački toponim *Dânče* (od lat. *de* + *antea*), usp. ERHSJ I, s. v. *anci*.

[46] Jurišić 1956, 29.

[47] V. ERHSJ, s. v. *dràganja* i JE I, s. v. *dràganja*, gdje naši likovi s *-g-*, posredstvom dalmatoromanskoga, dolaze od grč. δράκαινα.

redu školjeva Veloga i Maloga Rašipa čini se, da sadržava naš stariji naziv jedro u značenju 'njedra'". Na neodrživost Skokova prijedloga već je oprezno upozorio Skračić (1998, 227). Mi držimo da u ovom toponimu treba vidjeti prežitak iz predlatinskoga supstrata. U tom je slučaju moguće dvojako tumačenje. Skračić (loc. cit.) se, kao i Filipi (1984, 145), odlučuje za staru hidronimsku osnovu, dakle za predlatinsku riječ za vodu, vodeći računa o učestalosti toponimskog lika tipa *Jadro* na zadarskim otocima i njegove povezanosti sa sadržajem 'voda': "[…] s obzirom na broj potvrda i čvrstinu veze između imena i sadržaja, ne može biti sumnje da je riječ o hidronimu". Skračić načelno može biti u pravu, no moguće je i drukčije tumačenje. Naime, za Mayera (1959, 2) je predlatinska osnova *adr-* u vezi s ie. **adri-*, tj. **h₂edri-* 'Fels' ('stijena'), kao u oronimu Ἄδριον ὄρος.[48] Na jedno "ilirsko" **adri-* 'roccia' ('stijena') upozoravaju i talijanski etimolozi (DizTop, s. v. *Àdria*), a i Skok (ERHSJ I, s. v. *Jadran*) navodi da je Jadransko more dobilo ime po starom oronimu. Što se tiče veze s ie. **u̯ədri-*, tj. **udri-* 'Wasser', za to Mayer (*ibid.*) kaže: "Unrichitig Ribezzo, RIGI, 8, 138: *Adria* aus illyr. *Fαδρια 'Wasser, Meer' < idg. *uədri̯ā, zu gr. ὑδρία 'Eimer', abg. voda 'Wasser', lit. áudra 'Flut' usw.". Bit će, kako misli Mayer, da se iz kose osnove **u̯ədri-* 'voda' ne može dobiti *adri-*, ali se može dobiti iz upravne osnove **u̯od-* 'voda', s time da se pretpostavi da ie. **o* daje *a* u predlatinskim jezicima istočnojadranske obale. Ako je točno ono što se o tim jezicima zna, i ie. **o* i ie. **a* zaista u njima daju *a*, to znači da predlatinska osnova *adr-* može jednako odražavati i ie. **h₂edr-* 'Fels' i ie. **u̯odr-* 'Wasser'.[49] To, nadalje, može značiti da se u osnovi kornatskoga toponima *Jâdra* može nalaziti predlatinska riječ za vodu, ali i za stijenu. Ipak, valja upozoriti na to da nigdje u Kornatima nema toliko izvora žive vode kao na Piškeri (naravno, razmjerno veličini otoka), kao i na to da ti izvori po izdašnosti zaostaju samo za izvorom u Šipnatama.[50] S toga se stajališta prednost može dati etimološkome tumačenju koje polazi od sadržaja 'voda'. *Jâdra* bi, dakle, bila predlatinski hidronimijski prežitak u toponimiji, koji nam se sačuvao zahvaljujući dalmatoromanskom posredovanju. Svakako valja napomenuti da je na ovom otoku povijesno zabilježen i toponim *Jadrica* (*Giadriza*, 1652.).

Katîna (KOA 1.0), otok između Dugog Otoka i Kornata, vrlo razveden i s mnogo vrhova. Od Dugog Otoka odvaja ga prolaz *Mãla Provẽrsa* (KOA 1.1), a od Kornata prolaz koji se na kartama bilježi kao *Velika Proversa*, dok ga Murterini zovu samo *Provẽrsa* (KOA 1.33), a Saljani *Vèla Provêrsa*. Otočić *Mãla Katîna* (KOA 4.0), za Saljane *Katînica*, ime je dobio po susjednom većem otoku. Prva povijesna potvrda seže u 1421. godinu: *due insule vocate Labdare et Cathene posite in aquis Jadrensibus a parte meridionali*.[51] U popisu zadarskih otoka s kraja 16. st. nalazimo oblik *Cattina*. Povodom ovoga toponima, Skok (1950, 128) piše: "Otočić, koji veže dva velika otoka Veli Otok i Kornat kod Telašćice, zove se sasvim latinski Katina (dugi silazni na i) "karika, lanac". [...] Naziv odlično odgovara geografskom položaju ovog otočića. Ovakav smo naziv sreli i na Pagu". Skok izrijekom upućuje na položaj Katine između Dugog Otoka i Kornata, a za polazni oblik uzima lat. CATĒNA (REW 1764). Tako su ga očito u prošlosti razumijevali i Zadrani, jer se u izvorima redovito javlja kao *Catena* ili *Cathena*.

Mišljenja o postanju ovoga toponima svode na dvije različite pretpostavke. Sa Skokovim su etimološkim prijedlogom suglasni, između ostalih, Tekavčić (1976, 45), Doria (1997, 174-175)[52], Čače (1999, 61) i Jurić (2010a, 211-214).[53] Alternativno tumačenje ponudio je Vinja (JE II, s. v. *katîna*), po kojem je ovaj toponim zapravo metafora koja polazi od brodograditeljskog termina *katîna*, dobro potvrđenog u mnogim našim primorskim i otočnim govorima u osnovnom značenju 'poprečna greda/klupa od jedne do druge strane broda'.[54] Kod oba je etimološka prijedloga osnovni semantizam isti – 'spona, ono što veže dvije strane'. Ni Skokovu se ni Vinjinu tumačenju

[48] Usp. sanskrtsko *ádri-* 'Berg, Fels', kao i glose što ih prenosi Mayer (loc. cit.): a) *hadra, adra, id est lapis, petra, saxosum enim est* (sc. *mare Adriaticum*), u *Leydener und Pariser Iuvenalscholien*, Sat. IV 39 ("incidit Hadriaci spatium admirabile rhombi"); b) *Hadriaticum mare dicitur vel ab Hadra civitate, quam alluit, vel ab hadra, id est petra*, u *Scholia Bernensia* D, Verg. Georg II 158 ("an mare quod supra memorem, quodque adluit infra"). No, ako se skt. *ádri-* dade bolje usporediti sa srir. *ond* 'kamen, stijena' onda Mayerovu vezu između skt. i "ilirskog" valja isključiti.

[49] Na predlatinsko **adro-* 'corso d'acqua' upozorava i PELLEGRINI 1990, 369.

[50] O tome v. i FILIPI 1968, 974-975.

[51] ANTOLJAK 1949, 385. Ovaj podatak prenosi i Vinja (JE II, s. v. *katîna*).

[52] DORIA (1997, 175) zapravo i ne citira Skoka, ali mu je argumentacija u suštini ista: "Tornando all'Incoronata, diremo che all'origine della denominazione «catena» sta certamente il fatto che l'isola pare unita all'Incoronata da una parte e all'Isola Lunga dall'altra, in virtù anche del basso fondale marino (pericoloso alla navigazione), residuo certo di una congiunzione fisica in ere geologiche più o meno lontane".

[53] Neki će vjerojatno smatrati indikativnim podatak da se lanac od četiri vrha na južnom rtu Katine naziva *Kadêne*.

[54] Vinja (loc. cit.) je naše *katîna* sklon tumačiti kao posuđenicu iz južnotalijanskih jadranskih dijalekata.

nema što prigovoriti, kako s formalne, tako ni sa semantičke strane. Valja samo ponoviti s Tekavčićem (loc. cit.) da u toponimu *Katîna* nema promjene prednaglasnoga *ă* u *o*, što ne dovodi u pitanje pretpostavljeno dalmatoromansko podrijetlo toponima, ali ga formalno isključuje iz sloja naših najstarijih romanskih posuđenica.

No, skrenuli bismo pažnju čitatelja na još neke okolnosti koje bi istraživačima koji pitanje postanja toponima *Katîna* ne smatraju zaključenim olakšale potragu za alternativnim prijedlozima. S formalne strane, valja upozoriti na relativno bogatu seriju toponima u središnjoj i sjeveroistočnoj Italiji, izvedenih od lat. CATĪNUS "Napf" (REW 1762), koji uvijek označavaju konkavne reljefne formacije, a neki se od njih javljaju u ženskom rodu, npr. *Caìna*.[55] Na samoj Katini ne nedostaju uvale koje mogu potaknuti takvu konceptualizaciju: dapače, iako to ne mora ništa značiti, na tom otoku postoji i uvala imenom *Kaîne* (II a 1.1.4.). Sa semantičke strane, valja upozoriti na podatak da se upravo u toponimiji zadarskog otočja mjesto susreta dviju većih kopnenih površina na mjestu izuzetno niske prevlake ili iznimno plitkoga gaza konceptualizira kao mjesto prekida, a ne kao mjesto povezivanja. Riječ je, naravno, o današnjem prolazu Mali Ždrelac između Ugljana i Pašmana. Mali Ždrelac se na mletačkom zvao *Zogo*, doslovno 'jaram', baš kao i njegov formalni parnjak, Veli Ždrelac, prolaz između Rivnja i Ugljana.[56] Za Veli Ždrelac potvrđeno je, kako u povijesnim izvorima, tako i u narodu ime *Žûnkal*, gotovo sigurno dalmatoromanskoga podrijetla, koje počiva na istoj slici sadržaja 'jaram'.[57] Vraćajući se postanku imena *Katîna*, ako se slažemo da je ono staro, postavlja se važno pitanje: u vrijeme kada između Dugoga Otoka i Katine nema morskog prolaza, već na tom mjestu postoji samo vrlo niska prevlaka, a između Katine i Kornata stoji plitki prolaz, što je imenodavatelju važnije? Percepcija da Katina, postojanju prolaza usprkos, "povezuje" Dugi Otok i Kornat ili okolnost da upravo između današnje Katine i Kornata dolazi do prekida gotovo 70 km duge kopnene zapreke koja pučinu odvaja od unutarnjih zadarskih voda?[58] Pitanje možda nalikuje onom "Je li čaša napola prazna ili napola puna?". Iz perspektive plovidbe, nama se ipak čini važnijim da kod Katine dolazi do prekida koji omogućuje kakav-takav pristup *Donjem Kurnatu* i pučini. U vezi s ovim, a osobito s očitim fizičkim paralelama između prostora Malog Ždrelca i Katine, osvrnuti nam se i na iznimno zanimljivo tumačenje toponima *Pčuh* koje je davno bio najavio Nikola Jakšić (1989, 86), a u koje smo upućeni usmenim saopćenjem. Jakšić, naime, pretpostavlja da toponim *Pčuh* odaje jedno grčko ἐπὶ ζυγόν 'na jarmu, k jarmu', koje je prošlo kroz dalmatoromanski filtar, aludirajući očito na položaj Pčuha u blizini niske prevlake koja je povezivala Dugi Otok i današnju Katinu.[59] Ovdje treba dodati da na grčkom ζυγόν ne znači samo 'jaram', već i 'veslarske klupe, tj. prečke u lađi koje spajaju bokove lađe', dakle upravo – *katina*. Time se od jarma vraćamo Vinjinoj katini, a ovaj se etimologijsko-semantički krug naizgled neočekivano zatvara. Samo pitanje etimologije toponima *Pčuh* ne rješava, naravno, pitanje etimologije nesonima *Katîna* niti po sebi dovodi u pitanje Skokov i Vinjin etimološki prijedlog, ali predstavlja značajan prilog raspravi o percepciji prostora između Dugog Otoka i Kornata u razdoblju kasne antike i ranog srednjeg vijeka, upravo onoga prostora u kojem se nalazi otok Katina. Nismo uvjereni da su kod dosadašnjih etimoloških prijedloga ti prostorni odnosi uzimani u obzir u svoj njihovoj složenosti pa pitanje postanja toponima *Katîna* ne smatramo do kraja riješenim.

Krbār/Kurbār, ime dva visoka i dominantna vrha od kojih se jedan (ŽUA 23) nalazi na krajnjem sjeverozapadu Žuta, a drugi (KOA 16) na krajnjem sjeverozapadu Kornata. Otočić *Krbārīć*/*Kurbārīć* (ŽUA 17.0) stoji nasuprot žutskoga Krbara. Po svoj je prilici riječ o toponimima romanskoga podrijetla, tvorenima pomoću sufiksa -ARIU(S). Skok se na ove kornatske toponime ne

[55] V. Pellegrini 1990, 174. Iz istoga je izvora i naš venecijanizam *kaîn* (ERHSJ 2, s. v. *katîn*). Ovamo, čini se, ne ide sicilijanska *Catania*, u latinskim izvorima *Catina*, a u grčkima Κατάνη, čije je postanje i dalje nepoznanica (v. DizTop 181, gdje je natuknicu *Catania* sastavio upravo Pellegrini).

[56] Usp. Jakšić 1989, 85 i Čače 1992, 46-47. Višekratno je potvrđen i oblik *Zoco*, gdje intervokalno *k* možda odražava pokušaj latinizacije mletačkog oblika.

[57] U osnovi tog oblika vjerojatno stoji **jungulum*, prema potvrđenom JŬNGŬLA. V. Vuletić 2007, 349.

[58] Usp. Skračić 1991, 23 i Čače 1998, 61.

[59] Zahvaljujemo prof. emerit. Nikoli Jakšiću što je pristao na to da ovdje prenesemo njegov dosad neobjavljeni prijedlog. O mogućem utjecaju grč. ζυγός (potvrđeno uz ζυγόν) na dalmatoromanske toponime izvedene iz lat. JŪGUM piše Čače (1992, 48): "[…] privlačnom se čini ideja o tehničkom izrazu koji je došao ponajprije iz vojne terminologije u vrijeme jačeg bizantskog utjecaja u Dalmaciji. Ako se, dakle, ne radi o ranobizantskom razdoblju, najizglednijim nam se čini pomišljati na doba uspostave bizantske teme Dalmacije na čelu sa strategom u Zadru u odmaklom 9. stoljeću. Opstanak ovih imenovanja u njihovom prevedenom, romanskom liku svjedoči o tome da se nije radilo o imenovanju određenih mjesta, već o poimanju posebne važnosti mjesta koja se iskazivala semantičkom prispodobom, s tim što je u dalmatoromanskoj jezičnoj sredini očevidno prevladao prevedeni lik koji je sasma istisnuo grčki".

osvrće, ali formalno slična imena šibenskih otočića *Krbëla* i *Krbëlica* tumači kao izvedenicu od lat. CŪRVUS "krumm" (REW 2423).[60] Vinja (JE II, s. v. *Krbëla*) pak u ovom slučaju preferira izvedenicu od lat. CRĪBUM/CRĪBRUM "Sieb" (REW 2324), točnije CRĪBĔLLUM 'malo sito', argumentirajući da umanjenička tvorba kakvu nalazimo u *Krbëla* ne ide dobro uz pridjev CŪRVUS 'kriv, zakrivljen' te uz napomenu da se mnogi naši otočići nazivaju po kućanskim predmetima, npr. *Parsura*, *Škrovada*, *Bačvica*, *Pijat* itd.[61] Kako u našem slučaju nije riječ o otočićima, već o vrhovima, od kojih je onaj na Žutu visok 135 m, a onaj na Kornatu 126 m, u krajnjoj liniji i nema semantičkih zapreka za izvođenje od lat. CŪRVUS pomoću sufiksa -ARIU(S).[62] Glasovni bi razvoj tekao ovako: **Curvarius* > ranodalmat. **Korβáro* > slav. **Kъrbarъ* > hrv. *Krbãr*. No, u slučaju ova dva brda možda je bolje pomišljati na izvedenicu na -ARIU(S) od lat. CŎRBIS "Korb" (REW 2224), pomoću slike sadržaja 'košara', što je prikladna metafora za vrh.[63] I ovdje bi, pretpostavimo li jedno **Corbiariu*, prednaglasno *o* prvo dalo poluglas ъ te bi se na kraju izgubilo. S glasovne je strane još moguće pomišljati i na izvedenicu pomoću sufiksa -ARIU(S) od lat. CŎRVUS "Rabe" (REW 2269), dakle 'gavran', jer bi i ta pravilno dala *Krbãr* kao 'gavranov vrh'.[64] Ta je pretpostavka obranjiva i sa semantičke strane: upravo u Kornatima, na otoku Kurba Vela, nalazimo vrh imenom *Gavrnjäča* (KOF 13.7).[65] Očito je da je moguće više tumačenja jer više različitih romanskih oblika, koji semantički dobro stoje, mogu prelaskom u slavenski sustav dati identične rezultate, no vjerujemo kako nije sporno da *Krbãr* predstavlja dalmatoromanski prežitak iz ranije faze slavensko-romanskih dodira.

Kũrba, ime dvaju otoka u kornatskoj skupini, jednoga na krajnjem sjeverozapadu otočja u *Gornjem Kurnatu* (ŽUA 3.0) i drugoga na krajnjem jugoistoku u *Donjem Kurnatu* (KOF 13.0). Ime *Kurba Mala* za prvi od njih i *Kurba Vela* za drugi vlasnici kornatskih posjeda u pravilu ne koriste. Prve povijesne potvrde su razmjerno stare: *Curba* za Kurbu Malu 1370. godine[66], *Corba*, odnosno genitivni oblik *Corbe* za Kurbu Velu 1435. godine. Kurba Mala javlja se kao *Churba* i u dokumentu o podjeli žutsko-sitskih otoka iz 1477. godine. Skok (1950, 139) je na ova imena gledao kao na "opscena" i pripisao ih "pastirskoj mašti", vjerujući da u njihovoj osnovi stoji apelativ *kurva* 'prostitutka'. Čini se da je istoga mišljenja bio i sastavljač popisa zadarskih otoka s kraja 16. st., jer u njemu upravo na mjestima na kojima bismo očekivali dvije Kurbe nalazimo *Podsteniza* i *Podsteniza grande*, što se očito ima čitati kao jedno ironično *Poštenica*.[67] Nama se čini da je ovdje Skok podlegao pučkom etimologiziranju. Jedino što dva veličinom vrlo različita otoka imenom *Kũrba* imaju zajedničko jest izrazito niska *prisliga* (prevlaka), koju u slučaju Kurbe Male čak znade prekriti more. Zbog toga svaki od njih, čak i iz relativne blizine, izgleda kao dva otoka. Mislimo da se taj specifični sinusoidni oblik dade konceptualizirati pomoću lat. pridjeva CŪRVUS "krumm" (REW 2423), odnosno ženskog oblika na *-a*, koji bi pravilnim razvojnim razvojem od jednog ranodalmat. **Kórβa* u nas dao *Kũrba*. Za paretimološko naslanjane lat. CŪRVUS na hrv. *kurva* usp. i Malkiel / Grlić 1990, 426.

Kurnȁt (KOA 1). Ovo ime najveći otok u kornatskoj otočnoj skupini nosi u naseljima otoka Murtera te u Vrgadi, dok ga Maloižani zovu *Opȁt*, a stanovnici ostalih okolnih čakavskih naselja *Kornȁt*.[68] Kao opća imenica, *kurnȁt* u murterskim govorima označava 'posjed jednog vlasnika na Kornatima ili na Žutu', no sasvim je izvjesno da je taj apelativ izveden od toponima.[69] Kako je široko poznat talijanski egzonim *Incoronata*, doslovno 'okrunjena', u javnosti je, pa i onoj znanstvenoj, široko rašireno mišljenje da *Kornat* dolazi upravo od *Incoronata*.[70] Radovi u kojima se pitanje etimologije ovoga nesonima tretira usputno, toliko su brojni da čitatelja nema smisla zamarati citatima i bilješkama. Petar Skok nije, međutim, bio među onima koji su

[60] SKOK 1950, 155.

[61] Ovo tumačenje prihvaća i HOLZER (2007, 108). Nema potrebe za asteriskom, kako stoji u Holzera, jer je riječ CRĪBĔLLUM potvrđena u latinskom.

[62] Valja, doduše, napomenuti da u latinskom nije potvrđen pridjev na -ARIUS od CŪRVUS, a od CRĪBUM/CRĪBRUM jest: CRIBRARIUS.

[63] Usp. ime otoka *Košãra*/*Košãra* nadomak južne strane Pašmana, s vrhom od 82 m.

[64] Za CŎRVUS > *krȁb*, v. HOLZER 2007, 107.

[65] Usp. i rt *Kâvran* na Cresu (JURIŠIĆ 1956, 55). Za odraze od CŎRVUS 'gavran' u talijanskoj toponimiji v. PELLEGRINI 1990, 361.

[66] HILJE 1994, 74.

[67] Na tom se popisu, očito omaškom, našao i jedan otok imenom *Churba*, i to između Prišnjaka (*Prisgnach picolo*) i Vodenjaka (*Vodengnach*) u *Donjem Kurnatu*.

[68] Ime *Opȁt* za sav Kornat potvrđeno je i u našem terenskom istraživanju na Ižu u srpnju 2012.

[69] V. JURAGA 2010b, 144.

[70] Namjerno kažemo *Kornat*, a ne *Kurnȁt*, kada govorimo o javnosti, jer za nju, izuzevši nekolicinu upućenijih, kao i stanovnike otoka Murtera, ova druga varijanta ni ne postoji.

u Kornatu gledali okrunjeni otok. Ne ostavljajući nimalo prostora takvome tumačenju, Skok (1950, 127) piše:

Kornat, s obzirom na završetak, koji smo češće vidjeli, kao da sadržava u svršetku latinski nastavak -atus za prošli particip pasivni. Tako ga je shvatio i onaj Talijan, koji je iz našeg naziva Kornat stvorio talijanski prošli particip pasivni Incoronata. S obzirom na geografsku konfiguraciju ovoga otočkog skupa bila mi je oduvijek primamljiva misao, da se radi o latinskom prošlom participu pasivnom od glagola corrīmare "zdrobiti, rascijepati". [...] Promjena suglasnika **m** u **n** poslije **r** može se objasniti na osnovu zakona asimilacije. Usni nosni suglasnik bio je ujednačen prema idućem zubnom (dentalnom) suglasniku. Bez ove asimilacije, t. j. sa **m** mjesto **n**, vidjeli smo već naziv školja Kormat u produljenju Plavnika.

Slično tome piše Skok i u svome etimologijskom rječniku (ERHSJ II, s. v. *Kornàt*):

Kornàt m, središnji otok u skupu, pl. *Kornàte* za cio otočki skup, tal. *Incoronata* prema pučkoj etimologiji […] Vjerojatno je izvedenica na *-atus* i toponomastički ostatak iz dalmatoromanskog barem u pogledu sufiksa. Dalja je veza u imenu otočića (školjića) *Kormat*, koji se odvojio od Plavnika (na Krku), i na kopnu u toponimima rum. podrijetla *Kormata*, njiva (Kneževac, Srbija) i na *-ura* (apstraktum) *Kormatura*, njiva (Požarevac, Srbija) kao ostaci rumunjske toponomastike u sjeveroistočnoj Srbiji, od rum. *a curma* "razdrobiti" < vlat. **corrimare*, part. pas. *corrīmātus*, prefiks *co-* i *rīma*.

Valja primijetiti da je druga verzija Skokova etimološkog prijedloga znatno opreznija. U njoj se upozorava na sufiks kao na jaki argument za starije romansko podrijetlo, dok se etimologija za osnovu sugerira nizom formalnih paralela od Kvarnera do Srbije. Prednostima i nedostatcima Skokova prijedloga vratit ćemo se nakon osvrta na argumente autora koji ga je nastojao vrlo dokumentirano osporiti. Skračić (1991, 22-24) se prvo osvrće na Skokovu tvrdnju da talijansko *Isola Incoronata* "nema smisla"[71], držeći da "stvari upravo suprotno stoje", a potom opširno argumentira kako bi imenodavni impuls za sadržaj 'okrunjeni otok' mogao ići baš od Punte Opata, kao iznimno važne navigacijske točke, točnije od njegove *krune*, litice specifična oblika, koju Murterini nazivaju *Krùna od Opàta* (KOE 37). Kristijan Juran u ovome svesku nedvojbeno pokazuje ono što je Skračić naslućivao: *Kornat* je u prvo vrijeme bilo ime krajnjeg jugoistočnog dijela otoka, možda čak samoga rta koji se danas zove *Pũnta Opàta* (KOE 42), da bi se tek u izvorima 17. st. konačno ustalilo kao ime za čitav otok Kornat.[72] U tom je smislu indikativno da je i za Ižane ime krajnjega jugoistočnog rta ovog otoka (*Opàt*) postalo ime za sav otok. Najstarija potvrda imena *Kornat* u nekartografskim izvorima dolazi u Zadru 1435. godine: *caput Cornate*. Uvjereni smo da se sintagma *caput Cornate* ima razumjeti ne kao 'rt otoka *Cornate*', već upravo kao 'rt (koji se zove) *Cornata*'.[73] Osim toga, u tom dokumentu *caput Cornate* dolazi upravo kao odrednica krajnje jugoistočne točke otoka koji se u istoj rečenici naziva *insula Sancte Marie*, što je srednjovjekovno ime današnjega Kornata. U potporu Skračiću valja navesti da ovo ne bi bio jedini primjer u našoj toponimiji gdje bi se uočljiva litica imenovala pomoću slike sadržaja 'kruna'.[74] Znači li sve ovo da Skok nije bio u pravu kada povezivanje toponima *Kornat* s talijanskim *Incoronata* pripisuje pučkoj etimologiji? Skračić (1991, 24-25) je pri zaključku vrlo oprezan:

Ako je činjenica da se gotovo ništa ne suprotstavlja izvođenju forme *Kornàt* od participa prošlog pasiva glagola *corrimare*, isto je tako činjenica da ta forma sadržaja nije nigdje potvrđena […]. Trebalo bi zbog svega navedenog ipak pomišljati na particip prošli pasivni *(in)coronatus* "(o)krunjen" za kojega bi postojalo opravdanje i na planu izraza […] i na planu sadržaja (kruna na najzanimljivijem rtu otoka). Na koncu, ništa ne priječi supostojanje jednog i drugog oblika i kasniju pobjedu razumljivijeg i semantički razložnijeg nad slabije razumljivim i manje opravdanim.

Iako isprva nije jasno na kojoj bi se točki u dijakroniji odigrao pretpostavljeni sraz onoga više i onoga manje razumljivog, očito je da je Skračić pretpostavlja, spreman prihvatiti postojanje nekoga starijeg oblika koji ne bi glasio *Incoronata*. Po njemu, na taj bi stariji oblik onda djelovao

[71] Skok 1950, 126.

[72] U drugom tipu izvora, na pomorskim kartama i portulanima, *Incoronata* (i mnogobrojne varijante, kao što su *Encoronata*, *Incorona*, *Lencorona*, *Lincoronata*, *Coronata*…) javlja se kao ime otoka Kornata znatno ranije.

[73] Genitivni oblik tipa *Coronate* u latinski pisanim izvorima sasvim je uobičajen kada toponim dolazi uz geografski termin, usp. *insula Cucliçe*, *insula Ugliani*, *insula Lucorani*, *insula Pischumani*, *insula Bagni* (sve u Hilje 1994, 51-62) ili pak *puncta Michebone* (Antoljak 1954, 122-123), gdje nema govora o odnosu posvojnosti sa semantičkoga gledišta. To je tzv. latinski *genitivus explicativus*, a latinska konstrukcija tipa *urbs Romae* u romanskim je jezicima zamijenjena prijedložnom konstrukcijom tipa *città di Roma* (tal.).

[74] Usp. npr. rt *Krùna* kod Belog na Cresu (Jurišić 1956, 63; Velčić 2003, 186), kao i veći broj toponima *Krùna* na Pagu (v. Skračić (ur.) 2011, 450).

neki romanski refleks lat. *(in)coronatus*, premda nije jasno da li dalmatoromanski ili italoromanski, a rezultat svega toga bio bi *Kornat*. Treba reći da je nešto slično palo na um i samome Skoku. Naime, kada prvi put uspoređuje toponime *Kormat* i *Kornat* u creskome poglavlju svoje velike toponomastičke studije, Skok (1950, 40) piše da je do zamjene *m* u *n* došlo "pod uplivom drugih lat. riječi, kao cornu "rog", corona "kruna"".

Ovdje prvo valja raščistiti je li Skokov prijedlog utemeljen, odnosno ima li taj pretpostavljeni stariji oblik ikakve veze s glagolom **corrimare*. Ovaj je glagol, valja to istaknuti, romanistička rekonstrukcija koja počiva samo na rumunjskom glagolu *curma* i na nijednoj drugoj romanskoj usporednici (usp. REW 254), a koju su rumunjski etimolozi u međuvremenu odbacili (usp. DER, s. v. *curm*), pokazavši da je kod rumunjskoga glagola riječ o posuđenici iz grčkog. S druge strane, Skračić će biti u pravu kada upozorava da Skokov prijedlog slabo stoji na planu sadržaja. Skok stoji nad geografskom kartom i pogledom obuhvaća čitavo kornatsko otočje, što se jasno vidi iz navoda "s obzirom na geografsku konfiguraciju ovoga otočkog skupa".[75] Njegova etimologija polazi, dakle, od čitavog otočkog skupa, a ne od samog otoka Kornata. Kako je sada iz Juranovih istraživanja jasno da je *Kornat* najprije bilo ime krajnjeg jugoistočnog dijela samog otoka Kornata, čini nam se da Skokov prijedlog gubi i semantičku osnovu.

Odbacivanje Skokove etimologije još uvijek ne znači i da *Kornat/Kurnat* ne predstavlja dalmatoromanski toponimijski prežitak. Dočetak *-at* sam po sebi može biti i slavenskoga podrijetla (usp. npr. *bradat*), no u slučaju našega toponima nije moguće predložiti zadovoljavajuću slavensku etimologiju.[76] Stoga se moramo složiti sa Skokom kada kaže da u našem toponimu dočetak *-at* održava latinski pridjevski sufiks -ATUS (odnosno -ATA), a tada je za pretpostaviti da bi i osnova morala biti latinska. Vjerujemo da stanje stvari od nas zahtijeva da najprije odgovorimo na pitanje je li moguće u toponimu Kornat vidjeti izvedenicu od lat. CORŌNA "Krone", "Kranz" (REW 2245), a da pritom bude riječ o dalmatoromanskom prežitku. U odgovoru na to pitanje krenuli bismo ne od osnove, već od sufiksa. Nije, naime, bez važnosti dvojba predstavlja li *-ȁt* u *Kornȁt/Kurnȁt* sufiks -ATUS ili pak sufiks -ATA. Onaj prvi bi u slavenskim ustima dao *-at* u bilo kojoj fazi kronologije ranodalmatsko-slavenskih jezičnih dodira; ovaj drugi u najstarijim će ranoromanskim posuđenicama u hrvatskom u pravilu dati *-at* (npr. *Rubricata/Lubricata* > *Lapkat*, **Malata* > *Molat*), dok u mlađem sloju dalmatoromanskih posuđenica u pravilu ostaje *-ata* (npr. *Circinata* > *Krknata*, *Verticata* > *Brkata*), paralelno zamijeni ženskog roda muškim kod najstarijih posuđenica s drugim sufiksima (npr. *Corcyra* > *Krkar*, *Flanona* > *Plomin*, *Solenta* > *Sulet*), odnosno čuvanju ženskog roda kod mlađih dalmatoromanskih posuđenica s drugim sufiksima (npr. *Lapidaria* > *Lavdara*, *Silva* > *Silba*).[77] Najstarija nekartografska potvrda *caput Cornate*, upućuje na to da se pisar oslanja na neku tradiciju u kojoj ime rta glasi *Cornata*, a to je ime, vidimo, ženskoga gramatičkog roda.[78] Odlučimo li vjerovati dokumentu, dočetak *-ȁt* u *Kornȁt/Kurnȁt* odražavao bi lat. -ATA. Po tome bi bila riječ o posuđenici iz one ranije faze romansko-slavenskih dodira, gdje u hrvatskim ustima dolazi do zamjene gramatičkog roda. Sada se možemo vratiti pitanju osnove, odnosno izvođenju iz lat. CORŌNA. Ako uzmemo da *Kornȁt/Kurnȁt* dolazi od *Coronata*, prvo bismo mogli pretpostaviti sinkopu u romanskom, čime bismo dobili **Kornáta*. Pri ranom posuđivanju, očekivali bismo da se prednaglasno *o*, preko slavenskoga poluglasa *ъ*, potpuno izgubi. Glasovno pravilan rezultat tada bi glasio **Krnȁt*. Svakako je zanimljivo, ako su govornici naš toponim od početka povezivali s apelativom *kruna* (< lat. CORŌNA ili **crona*[79]), da taj ni na koji način nije utjecao na njegov oblik, u smjeru tvorbe jednoga mogućeg **Krunat*. Očuvanje prednaglasnog *o* kao *o/u* moguće je u slučaju mlađih dalmatoromanskih posuđenica, kao što je, na primjer, *možul*, *mužôl* < ranorom. **modzól(o)* < lat. MODIŌLUS (REW 5628), prema starijoj posuđenici *žmu(l)* istog izvora.[80] Stoga bi trebalo razmotriti i mogućnost posuđivanja ovoga toponima u nešto mlađoj fazi slavensko-romanskih dodira, možda i mogućnost da iza svega stoji romanski oblik muškoga roda **Kornáto*. Treba reći i da

[75] Skok 1950: 127.

[76] Usp. ERHSJ I, s. v. *-at*[2], *-ata*, *-ato*.

[77] O ovome v. Tekavčić 1976, 50 i Šimunović 1985, 189-190.

[78] Usp. za Vrgadu *insula Lapcate* iz 1390. godine (Antoljak 1954, 114), gdje pisar očito za početni oblik uzima već sasvim hrvatsko *Lapkat*, ali ga onda prebacuje u ženski rod. Pretpostaviti da je tako učinio samo zato što je imenica *insula* ženskog roda, nije dovoljno jer raspolažemo brojnim pisanim primjerima u kojima toponim vezan uz imenicu *insula* ne mijenja gramatički rod, čak ni u svojoj latiniziranoj formi.

[79] ERHSJ II, s. v. *korona*.

[80] V. ERHSJ II, s. v. *munčjela*.

ne nedostaju dalmatoromanski prežitci u našoj toponimiji koji se ne pokoravaju strogim zakonima zamjene ranoromanskih glasova slavenskima.[81] Sve u svemu, nije jednostavno osporiti izvođenje toponima *Kornät/Kurnät* iz *Coronata* ili *Coronatu*.

No pravo je pitanje: zašto bismo *Kornät/Kurnät* izvodili upravo iz *Coronata* ili, ako je komu draže, iz *Incoronata*? Glasovno stanje je takvo da, u odsutnosti povijesnih potvrda, ni najiskusniji poznavatelj povijesti dalmatoromansko-hrvatskih jezičnih dodira ne bi pomislio na *Coronata* kao na prvu mogućnost. To smo zorno vidjeli na Skokovu primjeru. Privlačnost etimologije *Coronata* leži u nečemu drugom: najstarije potvrde imena koje se glasovno mogu povezati s današnjim *Kornät/Kurnät* glase upravo *Encoronata*, a odnose se bjelodano na otok u današnjim Kornatima. Tako stoji ne samo na Vescontijevoj karti iz 1311. godine, već najvjerojatnije i na pizanskoj karti s kraja 13. st. (tu se jasno čita *encoron*, dok je dočetak oštećen, ali je izgledno da glasi upravo *ata*).[82] Te potvrde za više od stoljeća prethode potvrdi *caput Cornate*, za koju, s K. Juranom, vjerujemo da predstavlja prvi nama poznati spomen toponima *Kornat* u nekartografskim izvorima. Toponimi u srednjovjekovnim dokumentima, a napose na kartama, često odstupaju od govornoga oblika imena, jednako često odaju pokušaj onovremenoga tumačenja (reetimologizacije) imena i mogu nas odvesti na krivi trag. Zato je uvijek nužno ispitati na kojoj tradiciji počivaju ti oblici. Kasniji trijumf tradicije koje su predstavnici oblici *Incoronata* i *Coronata*, u šibenskim izvorima od kraja 15. st., a u zadarskima tek od početka 17. st., očito počiva na obliku *Encoronata*, potvrđenom već krajem 13. st., ili na nekoj njegovoj inačici. Posve je jasno da je kroz sve to vrijeme postojao jedan drugi, govorni oblik imena koji nam prenosi potvrda *caput Cornate* iz 1435. godine.[83] Taj je pak oblik, ako je suditi po komparativnoj vrijednosti drugih starih romanskih toponima tvorenih sa sufiksom -ATA (npr. *Lapkat*, potvrđen u tom obliku od 14. st.), već mnogo prije 1435. godine glasio upravo *Kornat* ili *Kurnat*. Što sve ovo znači za vrijednost povijesnih potvrda pri utvrđivanju etimologije imena *Kornät/Kurnät*? Prvo, da je *caput Cornate* jedina srednjovjekovna potvrda koja, iako u latiniziranoj formi, prenosi tada već postojeći oblik *Kornät* ili *Kurnät*. Drugo, da *Encoronata* i svi na njemu kasnije temeljeni oblici na kartama i u dokumentima pokazuju samo da je u imenu *Kornät/Kurnät* netko vidio vezu s *krunom*. Zato je Skok posve u pravu kada kaže da je naš toponim neki Talijan *shvatio tako*. Je li ga shvatio kako je trebalo, je li ono što se željelo vidjeti u opravdanoj vezi s onim što se trebalo vidjeti, pitanje je na koje smo već odgovorili kako smo najbolje mogli. No svakako treba reći da je taj pritisak reetimologizacije, uslijed kojega je najveći kornatski otok u izvorima postao *Incoronata* ili *Coronata*, došao izvan domaće imenodavne zajednice: prvo, zato što je sasvim izgledno da potvrda *Stomorin otoch* (čitaj: *Stomorin otok*) odražava ime čitava otoka koje, čini se, seže u rani srednji vijek; drugo, zato što je *Kornat* sasvim sigurno do pred sâm kraj srednjega vijeka bilo samo ime jugoistočnoga kraja ovoga otoka. I jedno i drugo dokumentirano i elokventno pokazuje K. Juran u ovoj monografiji. Ovakav pitijski odgovor zasigurno neće zadovoljiti one koji izgaraju od legitimne želje da saznaju treba li u Kornatu i dalje gledati "okrunjeni otok", no ovo je najviše što nam znanstveno poštenje dopušta.

Ako Kornat nije "okrunjeni otok", što onda može biti? Za početak *o/u* u *Kornät/Kurnät* moglo bi odražavati romansko prednaglasno *a* (latinsko *ă*), ako se dopusti da je *u* u obliku *Kurnät* posljedica kasnijega dijalektalnog razvoja, a tada tumačenje pomoću lat. CORŌNA ne bi došlo u obzir. S druge strane, možda je upravo *Kurnät* stariji oblik, a *Kornät* posljedica utjecaja pučke etimologije ili tumačenja neprozirnoga toponima italoromanskim jezičnim sredstvima, a tada prva pretpostavka ne bi došla u obzir. Konačno, upozorili bismo na to da se na pizanskoj karti, odmah do otoka imenom *Encoron[ata]* javlja otok imenom *Cornale* za koji, s J. Faričićem, možemo samo reći da stoji u shematski prikazanom otočnom skupu koji odgovara Kornatima. Otok imenom *Cornalle* javlja se i u portulanu *Compasso da navegare* iz 1296. godine, a navodi se da je 20 milja na grbin od Zadra.[84] Kako takvo ime nije

[81] Tako bi, na primjer, lat. PALŪDE, da je starija posuđenica, očekivano dalo **Polid*/**Polit*, a da je nešto mlađa – **Palud*/**Palut*. Mi, međutim, imamo u Splitu *Poljud*, a na Rabu *Palit*. V. Tekavčić 1976, 45.

[82] Usp. rad J. Faričića *Geografska imena Kornata na starim kartama* u ovoj monografiji.

[83] U drugoj smo prilici, pišući o toponimu *Žûnkal* (Vuletić 2007, 349), upozorili na to koliko se kasno u povijesnim izvorima mogu javiti vrlo stari oblici te na to da najranije posvjedočeni oblik nije nužno i onaj najstariji.

[84] V. Debanne 2011, 53. *Del Te(m)ple all'isola de Cornalle I mil(lara) p(er) sirocco. La dicta isola de Cornalle è sopre la cittâ de Çadera xx mil(lara) p(er) garbino* […]. Autorica (op. cit., str. 305) toponim *Cornalle* identificira kao "Punta Carzine (Croazia)", što ne može biti. Zahvalni smo kolegi Diegu Dottu (CNR, Firenca) što nam je skrenuo pozornost na ovaj izvor.

opstalo u toponimiji, bit će da je riječ o korupteli, odnosno o interpretaciji imena nekog otoka pomoću talijanske imenice *corno*, no ova potvrda u najmanju je ruku jednako zanimljiva i intrigantna kao i *Encoronata*. Na ovome mjestu biramo ne ići dalje, želeći prije svega da ovaj prilog stručno čitateljstvo primi kao poziv na nastavak rasprave o podrijetlu toponima *Kornàt/Kurnät*, a laici kao primjer da nije sve uvijek onakvim kakvim se čini u prvi mah. Držimo da je dosad u toj raspravi previše toga uzimano zdravo za gotovo.

Làvsa (KOD 12.0), u Vrgadi *Läpsa*, kako još govore i neki stariji Murterini, u Malom Ižu *Lâvsa*. Vrlo razveden otok s dubokom uvalom u obliku potkove. Najranije srednjovjekovne potvrde imena glase *Lapsa* (1362, 1376) i *Lapssa* (1394). Po Skoku (1950, 128) "[…] ovaj je naziv značajan zbog toga, što sadržava očito keltsko-ilirski pridjev očuvan u latinskom izrazu lapides lausiae "škriljevac"". Ovaj toponim, u iskrivljenom obliku *Lavše*, među odrazima oblika *lausiae* obrađuje kratko i Meyer-Lübke (REW 4946) te ga opisuje kao "Name einer Klippe bei Zara", što nije točno jer *Làvsa* uopće nije ime jednoga "klifa", već ime čitava otoka i navlastito njegove duboke uvale. U svome etimologijskom rječniku (ERHSJ II, s. v. *Lavsa*) Skok je nešto oprezniji: za toponim *Lavsa* samo kaže da je "u vezi s predrimskim *lapides lausiae*", a ne da odražava taj oblik, koji, s druge strane, kao i Coromines (DCECH III, s. v. *losa*), povezuje s bogatom serijom grčkih riječi od korijena λαυσ-, tj. λαF(ε)σ- u značenju 'kamen, ploča'.[85]

Pitanje daleke etimologije lat. *lausiae* (odakle jednina **lausa*) i daljnjih vezâ tog oblika vrlo je zamršeno. Riječ je, u sintagmi *lapides lausiae*, potvrđena samo u jednom izvoru iz 2. st. n. e. s krajnjega zapada Pirinejskoga Poluotoka.[86] Coromines (loc. cit.), uz već iznesenu napomenu, smatra da riječ neće biti iberska, a da ni keltska etimologija nije vjerojatna. Očito je tek, i tu je Mayer (1957, s. v. **leus-*) u pravu, da zbog *s* mjesto *r* u *lauisae* moramo uzeti da je ta riječ u latinskom posuđenica. Odrazi od *lausia*, odnosno **lausa*, u temeljnom značenju 'vrsta tanka i krhka kamena; ploča od takva kamena', prošireni su od Portugala, preko čitava Pirinejskog Poluotoka i juga Francuske do Pijemonta.[87] U romanskom svijetu, čini se, nisu zastupani ni u općem leksiku ni u toponimiji istočnije ni južnije od Pijemonta.[88] Što se istočne obale Jadrana i bosansko-hercegovačke unutrašnjosti tiče, Putanec (1993, 295-296) inzistira na povezivanju lat. **lausia*, povijesnih toponimâ *Lausaba/Leusaba* (po njemu, današnja *Lašva*) i *Leusinium*, nesonima *Lavsa* i dubrovačkih toponima *Lavi, Lave*, izvodeći sve iz "osnove *lau*", za koju kaže da je dobro zasvjedočena na mediteranskom području, te semantizma 'vrlet, litica, kamenje'. Sve povezuje s rekonstrukcijom Pokornoga ie. **lēu-*, **ləu-* "Stein". Ova su razmatranja odveć spekulativna, a da bismo s određenom pouzdanošću mogli ustvrditi da je na istočnoj obali Jadrana ikada postojalo **laus-* u značenju 'strmina, kamen' ili nešto slično.[89]

Međutim, glasovni aspekt nije ovdje jedini problem. *Differentia specifica* Lavse u širem kornatskom kontekstu nikako nisu ni strmci ni kamenito tlo, ništa više nego u nekih drugih njoj bližih i daljih otoka koje, međutim, ne odlikuje ono što svakako odlikuje Lavsu: duboko zavučena i dobro zaštićena uvala, kao i razmjerno prostrano i plodno polje.[90] Nama nije sporno da *Làvsa* predstavlja odraz kakva predlatinskog toponima niti to da je ime otoka na nekoj točki dijakronije moglo glasiti upravo **Lausa*, što glasovno vrlo dobro stoji: konsonantizirano *u* pred bezvučnim konsonantom bez problema može dati *p* (usp. CIVĬTĀTE > starije *Captat*), a onda *v* (usp. *Cavtat*). S glasovne strane, Skok bi dakle

[85] Po Skoku (ERHSJ II, s. v. *Lôvćen*), iz iste bi predlatinske osnove, a ne od lat. LABES, mogli biti i splitski povijesni toponim *Laucelle*, dubrovački toponimi *Lave*, *Lavi* i Porfirogenetova dubrovačka potvrda λαῦ (usp. npr. LONČAR 2002, 154). ČAČE (1998, 38), naprotiv, piše: "potpuno je sigurno da su u dalmatoromanskim govorima postojali i apelativ *lau* (<*labes*) i izvedeni toponimi, kao što je bilo i u Italiji […]". Za reflekse lat. LABES u talijanskoj toponimiji v. Pellegrini 1990, 186. Riječ je o zamršenom problemu koji prelazi granice ovoga priloga, no istaknuli bismo još da bi u raspravu valjalo uključiti i predrimsko **lappa* o kojem sažeto izvješćuje Vinja (JE II, s. v. *lābura*).

[86] Riječ je o *Lex metalli Vipascensis*, kojim se uređuje eksploatacija rudnika na području grada Vipasca u rimskoj Luzitaniji (GIRARD / SENN 1977, II, 590-595).

[87] Coromines (DCECH II, s. v. *losa*) rekonstruira **lausa*, zbog toga što izostanak palatalnog sibilanta u galješkom i portugalskom *lousa* ne ide u prilog izravnom izvođenju iz *lausia*.

[88] Naselje *Mornico Losana*, čije ime talijanski etimolozi (DizTop, s. v.) izvode iz "vulgarnolatinskoga" **lausa*, **losa*, nalazi se upravo na granici Pijemonta i Lombardije. Za sadržaj 'ploča od tankoga kamena' u Furlaniji, Julijskoj Krajini i Istri nalazimo drugu seriju leksema, možda predromanskoga podrijetla (v. PELLEGRINI 1990, 407): *làvara* (furl.), *làura*, *làvura* (istrorom.), *lavra* (istromlet.), a slični su oblici (sa *r*) obilno potvrđeni u istarskim srednjovjekovnim ispravama, od Trsta do Pule. Usp. VG, s. v. *làura*, *lavra*, *làvura*. Za povijesne potvrde v. SENNI 1990, s. v. *lavera*, a za etimologiju JE II, s. v. *lābura*.

[89] Mayer (1957, s. v. **leus-*) za *Leus-aba* i *Leus-inium* pretpostavlja prijevoj **lēus-* > ilir. *leus-* : **ləus-* > ilir. *laus-*. Prijevoji takvoga tipa izuzetno su rijetki i, u pravilu, abnormalni. Međutim, moguć je pravilan prijevoj: ie. **leus-* > ilir. *leus-* : **lous-* > ilir. *laus-*. Meyerovo **lēus-* bi se djelovanjem Osthoffova zakona pravilno pokratilo u **leus-*, usp. ie. **dy̯ēus* > gr. Ζεύς. Koje *eu* (ευ ili ηυ) imamo u *Leusaba* i *Leusinium*, nemoguće je reći.

[90] Usp. kurnatarsku izreku *U Lavsi ka u kapsi*, kojom se aludira na sigurnost ove uvale.

[91] Za *Arausa* iz Antoninova *Itinerarija* te ostale varijante tog imena v. ČAČE 1995, 35 i bilj. 109.

lako mogao biti u pravu. No držimo da treba otkloniti povezivanje nesonima *Làvsa* sa sadržajem 'strmina, kamen'. Gotovo svi značajniji istočnojadranski otoci nose predlatinska imena, u zadarskom akvatoriju takva imena nosi i nezanemariv broj manjih otoka, na primjer *Škarda*, *Ist*, *Molat*, *Rava*, *Iž*, pa je takvo što sasvim zamislivo i u slučaju Lavse, osobito u neposrednom susjedstvu *Jadre*, još jednoga otoka koji nosi predlatinsko ime. Što se tiče formalnih paralela (diftong *au*, dočetak) na liburnskom području, upozoravamo na *Arausa*, ime antičkoga naselja nedaleko Zatona (ušće Krke).[91] Kad je o semantičkoj strani etimologije riječ, ona u većine naših nesonima predlatinskoga podrijetla ostaje tamnom. No nije sporno da današnje *Làvsa* odražava vrlo staro ime koje je nam je preneseno dalmatoromanskim posredstvom.

Levrnàka (KOB 1.0), u Malom Ižu *Levrnâtka*, razveden i stjenovit otok u *Donjem Kurnatu* s izrazito dubokom uvalom okrenutom prema sjeverozapadu, u prošlosti čuvena pošta za zimski ribolov. Skok (1950, 129) taj toponim određuje kao nejasan, nevoljko dodajući: "Kao da je to izvedenica od mletačkog pridjeva *lavarno* 'lovorov'".[92] Da s tom usputnom opaskom, temeljenom samo na formalnoj sličnosti, nismo daleko odmakli, pokazuje i Tekavčić (1976, 50) pišući, više od dvadeset godina nakon Skoka, da je *Levrnäka* nejasan toponim. Tko poznaje Skokov rad, mora ostati začuđen ovakvim brzim odustajanjem od etimološkoga tumačenja toponima *Levrnäka*, tim više što ga u istome svesku (Skok 1950, 259) nalazimo baš na popisu toponima koje Skok, temeljem određenih glasovnih pojava, pripisuje "ranom romanskom periodu", a ne mletačkom.[93] Sve upućuje na to da su se i Skok i Tekavčić u ovome slučaju našli pred nizom problema za koje nisu imali zadovoljavajućega rješenja.

U međuvremenu su objavljena četiri dokumenta temeljem kojih možemo tvrditi da je ime Levrnake već početkom 14. st., pa i ranije, glasilo više-manje onako kako glasi danas: *in scopulo uocato Liuernacha* i *in scopulo Liuernarcha* (ovdje omaškom drugo *r*) iz 1317. godine, *in Liuernacha scopulo* iz 1318. godine te *in scopulo Liuernacche* iz iste godine.[94] Ovo su važni podatci koji nam, između ostaloga, pokazuju da je u iškoj varijanti *Levrnâtka* došlo do reinterpretacije sufiksa te da pri tumačenju treba krenuti od nekog latinskog oblika na -ATA.[95] Nakon 14. st., izvori o Levrnaki šute sve do druge polovice 16. st., kada se na popisu zadarskih otoka u državnom vlasništvu javlja i *Leuernatch(a)*, dakle u obliku koji odgovara iškoj varijanti imena otoka. Na karti kornatskog otočja iz 1783. godine javlja se oblik *Vergnaka* koji bi se imao čitati *Vrnjaka*, a koji je očito bio u uporabi na šibenskim otocima. Čini se da je tu početno *Le-* bilo shvaćeno kao romanski član i odbačeno. Kasnije potvrde nisu nam osobito važne jer ničim novim ne doprinose rasvjetljavanju podrijetla imena Levrnake. Skračić (2003, 53) je u jednom popularnom izdanju, oslanjajući se na važnost Levrnake kao pošte za zimski ribolov (na manule) te na kasnu kartografsku potvrdu *Lavernata*, kao polazište predložio tal. *vernata*, izvedenicu od glagola *vernare* 'prezimiti', a početni slog toponima kao srašteni određeni član.[96] Ta zamisao odlično stoji sa semantičke strane, a zanimljiva je i u svjetlu potvrde *Vergnaka*. No, kako za italoromansku etimologiju nema uporišta u povijesnim potvrdama, a one tipa *Liuernacha* doista su stare, nama se čini da etimologiju treba tražiti drugdje.

Skoka i Tekavčića vjerojatno je na oklijevanje naveo slog *vr*. U našim starim romanskim posuđenicama *v* između vokala i *r* redovito odražava poluvokalno *u* iz diftonga, kao u *ovrâta* < AURĀTA, dok na apsolutnom početku ispred

[92] U kornatskom poglavlju Skokove studije (Skok 1950) javljaju se čak četiri varijante imena ovoga otoka: *Levrnaka* (str. 125), u rečenici koja stoji u navodnicima (»Rašip, Balun, Lavsa, Panitula, Levrnaka otoci su u Kornatu«) i za koju nije jasno je li ju Skok skovao *ad hoc* ili ju je negdje zabilježio; *Lovrnaka* (str. 129), s austrijske karte kojom se služio; *Lavernaka* (str. 129), s jugoslavenske karte kojom se služio; *Levrnatka* (str. 129, 132), što se određuje kao iška varijanta imena. Varijanta *Levrnaka* javlja se još jednom u kontekstu ubikacije drugog toponima (str. 131) te jednom u napomeni "Pored Levrnaka govori se u Malom Ižu i Levrnatka" (str. 132, bilj. 11). Pritom nije jasno koji je oblik Skok uzeo kao relevantan u razmatranju etimologije. Varijante *Levrnaka* i *Levrnatka* istaknute su kao pučke (govorne), no bez bilježenja akcenta.

[93] Ovaj ulomak (Skok 1950, 259) citiramo *in extenso*, ističući mjesto koje zauzima *Levrnaka*: "Na osnovu ovih pojava ubrajamo u rani romanski period ove toponime: Košljun, Omišalj, Brgud, Plaj, Plogar, Čifnata, Turnac, Konobe, Kormat, Kornat, Olib, Sis, Sakatur, Kopara, Artatur, Mocira, Vrtača, Funestrala, Prasurina, Brgačelj, Trtuša, Žman, Sakarun, Lavsa, Lavdara, Sit, Žut, Purara, *Levrnaka*, Kokara, Kakan, Krbela, Movar, Postire, Koštilo, Bol, Plaže, Ogiran, Gonoturska, Mrčara, Olipa, Šunj, Lokrum i Cres". Skokov popis nije iscrpan, već sadrži veći broj indikativnih toponima, pa je samim time činjenica da se na njemu javlja i toponim *Levrnaka* još zanimljivija.

[94] SZB II, 114-115, 142, 150. Skok, koji se, osim u slučaju krčke toponimije, koristio samo objavljenom arhivskom građom, za ove dokumente nije mogao znati. Tekavčić jest jer su objavljeni 1969. godine, no očito iz nekoga razloga na njih nije obratio pažnju.

[95] Usp. ipak *Šipnàtka* na Zverincu (Skračić 1996, ZVA 1.1.12.) prema učestalijem *Šipnäta*.

[96] Usp. hidronim *Liverno*, koji Olivieri (1961, 81, s. v. *hibernu*) izvodi iz *hibernu*. Tako i Pellegrini (1990, 246). U nas je oblik *Hibernicia* potvrđen za creske Lubenice (Skok 1950, 38; Jurišić 1956, 69-70).

r ili konsonanta stoji kao slavenska proteza za romanski vokalni početak, kao u *vř̀č* < URCĔUS, *vrgãnj* < *ORGANIUM, *vř̀nja* < ŬRNA, *vř̀t* < HŎRTUS. Etimon koji bi odgovarao ovim glasovnim, ali i potrebnim semantičkim okolnostima, ni Skok ni Tekavčić očito nisu uspjeli pronaći. Pomisao na *vr* kao odraz romanske primarne ili sekundarne skupine *br* vjerojatno su otklonili zbog toponima kao što su *Brbînj*, *Bř̀gud*, *Brkȁta* ili *Lapkȁt*, koji pokazuju da u domaćim romanskim posuđenicama takvu promjenu ne treba očekivati.[97] Međutim, *p* daje *v* u različitim sekundarnim konsonantskim skupinama u većem broju primjera nedvojbeno starih posuđenica iz dalmatoromanskoga: *Càvtat* < *Càptat* < CIVĪTĀTEM, *Lavdȁra* < *Labdara* (povijesne potvrde) < LĂPĪDĀRIA, *vrpal* (s različitim akcentima i dočecima) < PŬRPŬRA[98], *Làvsa* < *Làpsa* < **Lausa*.[99] Ove promjene dolaze sporadično u različitim kronološkim fazama: da mogu biti vrlo stare, svjedoči i podatak da se volak ili vrpal (Murex trunculus) u nekim mjestima jugozapadne Istre naziva *vrpaj*, a tu su riječ tamo mogli donijeti samo doseljenici s područja između Zadra i Šibenika, koji su tamo stigli u 16. st.[100] Prema tome, u osnovi toponima *Levrnȁka* mogao bi biti i oblik koji je u jednom trenutku mogao glasiti **Leprnaka*. Iza toga oblika mogao bi opet stajati veći broj etimona. No, kako se Levrnaka u povijesnim izvorima 14. st. javlja samo zahvaljujući svojoj važnosti u proizvodnji vapna, mi bismo na raspravu stavili sljedeći etimološki prijedlog: izvedenica od lat. FORNAX, -ĀCE "Ofen" (REW 3451), u ranoromanskom vjerojatno **Le Furnáke* (s očuvanim *k*) > slav. *Lъprьnake* (s *f* > *p*, kao u FRIXŌRIA > *prsȕra* ili ĀFRICUS > *jȁprk*) > *Levrnȁka*, s promjenom broja iz jedine u množinu. Paralele iz romanskih jezika, npr. mlet. *fornasa*, traže *FORNĀCEA, a odatle je, uz potvrđeno FORNĀCŪLA, legitimno pretpostaviti i postojanje jednoga *FORNĀCA. Sa semantičke strane, slavenske i mletačke paralele u našoj toponimiji su brojne: usp. veći broj uvala imenom *Japlênca*, *Japnênca*, *Frnâže* (hrv.), *Fornaže* (mlet.) u toponimiji zapadne Istre i Kvarnera te uvale *Japlènīško* i *Frnâža* na zadarskim otocima.[101] Za srašteni romanski član usp. *Lokrum* < *acrumine* ili *lovrȁta* < AURĀTA.[102]

Lõnča, ime triju rtova u *Donjem Kurnatu*, i to na sjeverozapadnom kraju Levrnake (KOB 1.3), na Kornatu (KOC 142) i na Lavsi (KOD 12.83), usto u Prviću ime za čitav otok Lavsu. Riječ je odreda o oštrim rtovima s izduljenom niskom ili tankom *prisligom* i, u odnosu na nju, s povišenim glavicom na kraju rta. Strogo uzevši, ovaj smo toponim mogli i isključiti iz naše analize jer su indicije za to da je riječ o toponimiziranom apelativu jake.[103] Međutim, nigdje nismo našli potvrdu za takav apelativ. S druge strane, sva se tri poluotočića imenom *Lõnča* nalaze na otocima koji izvan svake sumnje nose stara, predslavenska imena, što je također indikativno. Skok (1950, 131) za toponim *Lonča* kratko napominje: "[...] Lonča (po svoj prilici od lat. lancea "koplje" [...]". U bilješci (str. 133, bilj. 19) dodaje: "Pod pretpostavkom da je dugo â od lânča prema bodulskom izgovoru **o**". Na koji to "bodulski izgovor" Skok misli, teško je reći.[104] Ovaj se glasovni problem dade drukčije riješiti ako se pretpostavi ukrštanje dalmatoromanskoga refleksa od lat. LANCEA "Lanze" (REW 4878), dakle 'koplje' s grč. λόγχη 'the head of the spear' (Sophocles 1914, 720). Takvo što ne bi bilo nezamislivo u kontekstu bizantske Dalmacije. Sa semantičke strane, Skokov prijedlog dobro stoji jer se sve kornatske Lonče, kako vidimo iz opisa, mogu konceptualizirati pomoću slike sadržaja 'koplje'. S glasovne strane, uz već iznesenu napomenu, trebalo bi tada pomišljati na nešto kasnije hrvatsko preuzimanje jer bi kod starije posuđenice *on* dalo *u*. Za moguće formalno-semantičke veze usp. *Lanđîn* na Pašmanu, što se u 14. st. pisalo kao *Longin* i *Longino*, a gdje slovo <g> po svoj prilici stoji za *č*.[105]

Lũnga (KOE 10.0), na Prviću *Lônga*, u M. Ižu *Lûnga*, izdužen i razveden otok. Skok (1950, 129) piše da u Kornatima "od romanskih pridjeva dolazi longus "dug": Lunga između Crnikovca i Žakna". Ako pravilno razumijemo strukturu nje-

[97] TEKAVČIĆ (1976, 51), pišući o povijesnom toponimu *Lubricata* u odnosu na novije *Vrgada*, spominje očuvanje "okluziva /b/ u grupi /br/ […] mjesto mletačkoga otvaranja u /v/". Usp. međutim *sòvrnja* < *SABURNA, što ga Skok (ERHSJ II, s. v.) smatra dalmatoromanskim prežitkom, a Vinja (JE III, s. v. *sagûrna*) se s njime slaže.

[98] V. JE III, s. v. *Porpòrela*.

[99] I staro saljsko ime *Lavkaćane* za Vrgadine, pokazuje *p* > *v* u odnosu na oblik *Lapkat* iz kojega je izvedeno. Za povijesno *Laptiac* (ANTOLJAK 1954, 115, bilj. 8, 11, 15) na Vrgadi, JURIŠIĆ (1973, s. v. *Làhtići*) donosi *Làhtići*, *Làftići* i *Làvtići*.

[100] Za prostornu distribuciju oblika *vrpal* i varijanata v. JE III, s. v. *porpòrela*.

[101] V. JURIŠIĆ 1956, 35, 47, zatim kazala u SKRAČIĆ 1996 te VULETIĆ 2007, 357.

[102] Skok 1950, 247, ERHSJ I, s. v. *gràvalja*.

[103] Na to upozorava i SKRAČIĆ (2005, 342-343).

[104] U murterskome se govoru dugo *a* realizira kao ą (JURAGA 2010a, 309), dok se od dugoga *a* pred nazalom u saljskome govoru, ako je odatle Skok dobio podatak, u starijih govornika može očekivati *u* (usp. FINKA 1977, 96).

[105] Za detalje v. VULETIĆ 2007, 351.

gova kornatskog poglavlja, Skok i ovaj toponim smješta u skupinu onih koji bi dokazivali dobru zastupljenost "predslavenskog latinskog elementa" u kornatskoj toponimiji. Najstarija arhivska potvrda glasi *Longa*, na popisu zadarskih otoka s kraja 16. st. Zasigurno nije riječ o posuđenici iz vremena prvih slavensko-romanskih jezičnih dodira jer sekvenca *on* nije dala *u*, kako je uobičajeno u toponima iz toga sloja (usp. **Portu longu* > hrv. *Prkljȕg,* za isti pridjev). Štoviše, nikakvim se postupkom ne dâ dokazati da nije riječ o mlađem obliku italoromanskoga podrijetla (mlet. *longo*, tal. *lungo* 'dug').

Màna (KOB 10.0), jedan od najrazvedenijih otoka u kornatskom arhipelagu, s dobro zaštićenom uvalom na sjeverozapadnoj strani (zatvara je otočić *Plešč̄ina*, plitkim prolazom odvojen od poluotoka *Kosȋr* na samoj Mani). Najstarijom potvrdom čini se *Manna* u popisu zadarskih otoka s kraja 16. st., gdje grafija *nn* upućuje na kratki izgovor prethodnoga vokala. Kako ovaj toponim ima samo dva sloga s identičnim vokalima i s dvama nazalima, a uzimajući u obzir sve moguće glasovne promjene, bilo bi moguće predložiti razmjerno velik broj etimona koji bi se mogli semantički pravdati na različite načine. Moguće je i da je toponim supstratskoga podrijetla. Svakako treba odbaciti pučkoetimološko povezivanje s riječju *mana* hebrejskoga podrijetla. Nama se čini, zbog izgleda dobro zatvorene uvale na Mani (*Vala od Mane*), da je najizglednije povezivanje s lat. MANUA "eine Hand voll" (REW 5329), odnosno *MANUA "Handgriff" (REW 5330), pri čemu bi se izgled uvale konceptualizirao pomoću slike sadržaja 'otvorena šaka'.

Panîtula, Vȅlika (KOD 3.0), izduženi otok s dva vrha i niskom prisligom između njih, s jugozapadne strane zatvara porat od Piškere. Susjedni otočić zove se *Mãla Panîtula* (KOD 10.0), u Salima *Panîtulica*. U Vrgadi ime *Panîtule* označava otočiće V. Panitulu, V. Škanj, M. Škanj i M. Panitulu. S obzirom na današnju dubinu mora između V. Panitule i Piškere, sigurno je da su ova dva otoka tijekom antike i ranoga srednjeg vijeka činila jedno kopno.

Skok (1950, 128) smatra da "ovaj naziv sadržava udvostručen deminutivni sufiks -ittus i -ulus, dodan latinskoj imenici panis", te navodi da "metafora hljeba, služi i našem narodu kao ime malih otočića (Pohljiba 'pola hljeba')".[106] Još jedna bitna odrednica Skokova prijedloga je da toponim *Panîtula* obrađuje u skupini toponima koji, po njemu, svjedoče o relativno jakoj zastupljenosti predslavenskog latinskog elementa u Kornatima. Upravo taj detalj privući će pažnju onoga tko poznaje *realia*. Posve je točno da se u nas niz otočića konceptualizira pomoću slike sadržaja 'hljeb, kruh'.[107] Kad je riječ o paru *veliko – malo* u toponimiji, obično biva tako da prvenstvo u imenovanju ima veći od dva otoka u paru, dok se onaj manji naziva po njemu i označava determinantom *mali*, pri čemu onaj veći može i ne mora ponijeti determinant *veliki*.[108] Slijedeći tu logiku, očekivali bismo da je od dvije Panitule prvo bila imenovana ona veća. No, vidjeli smo, V. Panitula tijekom antike nije mogla biti otok, već izduljeni poluotok s niskom prisligom, a metaforu 'hljeb, kruh' redovito nalazimo u imenima otočića. Prema tome, ako je V. Panitula prva dobila ime, onda to ime neće potjecati ni iz antike ni iz ranoga srednjeg vijeka. Druga mogućnost bila bi da je nastajanje imena krenulo od M. Panitule koja u to vrijeme, sudeći prema dubini okolnog mora, jest bila otok. Ovo drugo čini nam se malo vjerojatnim jer pretpostavlja složen proces imenovanja u kojem Mala Panitula prvo nije *mala*, a onda to postaje u funkciji one *veće*.

I s formalne strane nedostaju argumenti koji bi opravdali tezu o ranijem slavenskom preuzimanju: pođemo li od oblika **Panittula*, kako slijedi iz Skokova prijedloga, moramo konstatirati da ovdje nema zamjene ranoromanskog prednaglasnog *a* slavenskim *o*. Prema tome, ako želimo u toponimu *Panîtula* vidjeti dalmatoromanski prežitak, kako sugerira Skok, morali bismo uzeti da je taj u slavenski sustav ušao nakon 9. st., kada spomenuta zamjena više nije aktivna.[109] Sa semantičke je strane važno da je V. Panitula u to vrijeme već morala biti odvojena od Jadre.

Na pitanje je li moguće da je *Panîtula* još mlađi toponim, italoromanskoga podrijetla, valja

[106] V. i ERHSJ II, s. v. *pan*[2].

[107] V. kazala u Skok 1950, Skračić 1996 i Skračić (ur.) 2007.

[108] O ulozi opozicije u nastajanju imena v. Skračić 2011, 169. Često manji otok u paru nema obilježja koja bi opravdala njegovo ime. Recimo, *Mãli Obručãn* nema karakterističnе kamene *obruče*. Taj se otočić tako zove samo zato što mu je susjedni otok *Obručãn*, koji doista karakteriziraju impozantni kameni *obruči*.

[109] Takvih dalmatoromanskih posuđenica, naravno, ne nedostaje. Usp. npr. *Kanîtalj/Kanîkalj* < CANNĒTŪLUM na Rabu (Skok 1950, 61), što je zasigurno predmletački, dakle dalmatoromanski toponim, ili dalmatorom. leksički ostatak *garîtula* (ERHSJ I, s. v. *garîtula*; JE I, s. v. *garîtula*).

odgovoriti oprezno. Velika Panitula je, sa svojim mletačkim kaštelom, stvarno i simboličko središte mletačke vlasti u kornatskom arhipelagu. Naglašeni interes mletačke države za ovaj otočić je izvanjezični čimbenik koji je mogao imati i jezične posljedice, o čemu treba voditi računa pri predlaganju etimologije. Njegovo ime, potvrđeno po prvi put 1532. godine, u kontekstu razvoja ribarskog naselja na obližnoj Jadri/Piškeri, u povijesnim je izvorima iznimno stabilno i glasi uvijek *Panitole* (formalno množinski oblik, ali koji uvijek označava jedan otok), sve do konca 16. st., kada u popisu zadarskih otoka nalazimo oblik *Panitula*. Stabilnost imena Panitule u izvorima možda bi valjalo sagledati u kontekstu mletačkih dubleta za imena mnogih naših otoka, obično onih važnijih. Postanje mletačkih egzonima za naše otoke dvojaka je izvora. U slučaju pojedinih otoka, riječ je o imenima koja su Mlečani zarana primili iz dalmatoromanskog i koja su potom podvrgnuta glasovnim promjenama karakterističnim za mletački govor: takav je, na primjer, slučaj oblika *Vergada* za dalmatorom. **Lobrikata* (hrv. *Lapkat*, danas *Vrgada*). Takva imena ne svjedoče o tome da su Mlečani ikada razumjeli značenje primljenog imena. Kod druge serije mletačkih egzonima, riječ je o običnim prevedenicama imenâ, dalmatoromanskih ili hrvatskih, koja su Mlečani razumjeli ili su mislili da su ih razumjeli: takva su, na primjer, imena *Coronada* za *Kornat*, *Figo* za *Smokvicu*, *Zago* za *Žakan*, *Zonchio* za *Žut*, sve u Kornatima, ili *Camerlengo* za *Komornik* u Pašmanskom kanalu. Konačno, tu su i imena koja ne stoje ni u kakvoj očitoj etimološkoj vezi s imenima koja su se za iste otoke očuvala u hrvatskom jeziku, tako, na primjer, *Canidole* za *Srakane* ili *Morter* za *Srimač* (danas *Murter*). Promjena imena u nedvojbenoj je vezi sa stupnjem važnosti pojedinih otoka, a Panitula je, kako vidimo, od iznimne važnosti za mletačko gospodarstvo u ovim krajevima. Ako toponim *Panîtula* svoj izvor ima u predmletačkom jezičnom stanju, moglo bi se zaključiti da do adaptacije imena ili do prevođenja nije došlo jer je taj toponim Mlečanima bio koliko-toliko razumljiv, na primjer, preko povezivanja s mletačkim *paneto* 'piccolo pane' (Boerio, s. v.).[110] Kada bismo, međutim, toponimu *Panîtula* željeli pripisati izravno mletačko podrijetlo, uzalud bismo u mletačkim repertoarima ili u povijesnim izvorima tražili izvedenicu od lat. PANIS s udvostručenim deminutivnim sufiksom *-ittus* i *-ulus*: takva tvorba potvrđena je samo u srednjovjekovnom toskanskom, u kojem poč. 13. st. nalazimo *panectoli d'árdare* (grafija *-ct-* za *-tt-*)[111] u značenju 'briketi za potpalu', nazvani tako zbog specifična oblika (hljeb).[112] Naravno, ne treba odbaciti ni mogućnost da ime *Panîtula* nije toliko prozirno, odnosno da novovjeko glasovno stanje, potvrđeno tek od 16. st., krije niz slavenskih supstitucija za romanske glasove, a možda i tragove mletačkog utjecaja, u smislu reinterpretacije imena. U tom bi slučaju, umjesto na **Panittula*, bilo moguće pomišljati na niz drugih etimona. No držimo da u odsutnosti čvršćih argumenata semantičke ili glasovne prirode valja pristati uz Skokovu etimologiju.

Pinezẽ (ŽUA 12), široka i plitka uvala na Žutu, sa sjevera zaštićena otočićem *Sïka* (ŽUA 19.0) koji se u Murteru još zove i *Pinezèlić*. Vjerojatno se potvrda *Pinesel* iz dokumenta o podjeli žutsko-sitskih otoka iz 1477. godine odnosi upravo na taj otočić. Skok (1950: 132) među toponimima romanskog podrijetla u Kornatima spominje i "[...] Pinizel (zacijelo romanski deminutiv na -icellus od pinna "pero" [...]". Kako vidimo, Skok se ne izjašnjava pobliže o tome o kojem bi romanskom sloju bila riječ, no zato Filipi (2003, 104, 121) drži da je "naziv Pinizel očito […] latinskog podrijetla od riječi *peninsula* u značenju poluotok, a kasnije je isti naziv prešao na uvalu". Zbog toga nam se osvrnuti i na ovaj toponim. Filipijev prijedlog smjera na to da je današnji Pinezelić još ranoga srednjeg vijeka morao biti poluotok jer je prolaz između njega i Žuta izrazito plitak (oko 1,7 m). To je svakako pertinentna opaska i takav bi etimološki prijedlog semantički dobro stajao, kada bi ga bilo moguće opravdati s glasovne strane. No, *Pinezel* se ne dâ izvesti iz *peninsula*, ni na kojoj razini dijakronije slavensko-romanskih dodira. Štoviše, očito je da se iza *-ze(l)* krije umanjenički dočetak karakterističan za sjeverne italoromanske dijalekte. Skokov prijedlog glasovno dobro stoji, uz napomenu da bi ga bilo potrebno razraditi u svjetlu hrvatsko-mle-

[110] U ovoj mletačkoj riječi ne treba očekivati sonorizaciju jer je očito riječ o izvedenici od lat. PANIS pomoću sufiksa *-ittus*, a geminata *-tt-* u mletačkom daje *-t-*.

[111] *Statuti senesi*, 354-355: "Questi panettoli che oggi si chiamano da noi più comunemente Forme o Formelle, si addoperano tuttora per ardere, e sono fatti di mortina servita per conciare il cuoio".

[112] Ova je riječ u formalnoj vezi s tal. *pane* 'massa di metalli' (DEI IV, s. v. *pane*[2]), dakle 'metalna poluga, metal lijevan u obliku poluge'. U tom se značenju *panis* javlja već u Plinija (34, 11, 24, § 107: *panes aeris*). Kada uzmemo u obzir oblik metalnih poluga, jasno je da u osnovi ove promjene značenja stoji metafora pomoću slike sadržaja 'hljeb (štruca) kruha'.

tačkih jezičnih dodira, čime on izlazi iz okvire teme kojom se bavimo u ovome radu.[113] Kao na zanimljivu formalnu paralelu, uputili bismo na toponim *Piniźẽla*. Zabilježen je 1954. u Fažani, mjestu u kojem se govorilo venecijaniziranim istroromanskim govorom, kao naziv na uvalicu na Velom Brijunu, koja se na kartama piše *Japlenica*.[114] Povlačenje ove paralele moglo bi značiti da je kornatski otočić dobio ime po uvali preko puta, a ne obrnuto, iako mu je ime posvjedočeno ranije nego ime same uvale. Ako je tako, motivaciju bi, i u Kornatima i na Brijunima, trebalo tražiti u značajkama uvale.

Prdũsa (KOF 4.0), otočić, u Murteru još *Prdũza*, u Vrgadi *Perdûsa*, u Salima *Prdùša*. Skok (1950, 131) ovaj toponim samo navodi u popisu kornatskih "školja", ne osvrćući se na etimologiju. Jurišić (1973, 151) upućuje na *prdosija* i na lat. *pardus*. Toponim *Prdũsa* vjerojatno potječe od lat. pridjeva PETRŌSA 'kamenita'.[115] Skok (ERHSJ II, s. v. *pjetrica*) oblike *Pedrara* i *Padrara* smatra venecijanizmima zbog ozvučenja *tr* > *dr*. No u slučaju Prduse bit će prije riječ o asimilaciji po zvučnosti, nakon izvršene metateze *tr* > *rt*, pa ovaj toponim može predstavljati i dalmatoromanski toponimijski prežitak. U saljskoj varijanti toponima očita je hrvatska sufiksacija, a možda i kontaminacija glagolom *prditi*.[116] No ne treba ići tako daleko pa u tome tražiti etimologiju našega toponima jer na Prdusi ni u podmorju oko nje nema ničega što bi opravdalo nastanak pejorativnog imena.

Pulâra, Vẽlika (KOF 5.0), u Murteru još *Purâla*, u Prviću i Vrgadi *Purâra*, u Malom Iži *Vẽla Porâra*, otočić udaljen od ostalih kornatskih otoka u smjeru pučine, izrazito nizak sa sjeverne strane i s izrazitim strmcima s južne strane. Hrid *Mãla Pulâra* (KOF 9.0), na kartama *Klint*, dobila je ime po većem susjednom otoku. Na popisu zadarskih otoka s kraja 16. st. na mjestu na kojem bismo očekivali Pularu, javlja se na oblik *Gurara*, očigledno omaškom mjesto *Purara*. Na starijim geografskim kartama nalazimo mahom *Paiara*, uz neke druge koruptele.[117] Na tu se tradiciju oslanja i arhivska potvrda *Pagiara* (1654). Te nam potvrde nisu od osobite koristi jer u nijednoj od suvremenih varijanti ovoga toponima ne nalazimo glas *j* na koji upućuju grafije <i, gi> Na karti kornatskog otočja iz 1783. godine stoji *Pulora*.

Skok (1950, 128) kratko predlaže: "Purara Vela i Mala, piraria, izvedenica od pirus "kruška". I naš narod nebrojene lokalitete jadranske obale zove po kruški (Krušvica i. t. d.)". Što se glasovne strane etimologije tiče, Skok (1950, 132, bilj. 10) pretpostavlja da je "lat. **i** prešlo u samoglasnik **u** kao i u posuđenici ponestra "prozor" iz lat. fenestra". Koliko nam je poznato, toponimi tipa *Kruševac*, *Kruševica* i sl. u jadranskoj nesonimiji nikada se ne odnose na manje otoke.[118] Zato mislimo da bi Skokovu prijedlogu valjalo ponuditi alternativno tumačenje. Sugestiju za jedno takvo tumačenje, iako uz napomenu da je riječ o krajnje hipotetičnom razmatranju, ponudio je Čače (1992, 45, bilj. 37), obrađujući istočnojadranske nesonime u *Kozmografiji* anonimnoga Ravenjanina (7. st.): "*Poraria* barem zvukovno podsjeća na kornatske Purare koje, što možda nije nebitno, bilježe i portulani […]". No, kada se sagledaju svi Ravenjaninovi istočnojadranski nesonimi s dočetkom *-aria*, može se konstatirati sljedeće: tri istarska nesonima, *Pullaria*, *Ursaria* i *Cervaria*, zapravo imena triju otočnih skupova uz zapadnu obalu Istre, izgledaju kao izvedenice iz imena obližnji otočnih naselja, Pule, Vrsara i Červara, od kojih je Pula poznati antički grad, *Vrsar* se s dobrim argumentima izvodi iz *Ursaria*[119], a izgledno je i da *Červar* predstavlja hrvatski odraz romanskoga toponima;[120] neubicirani *Biperaria* i *Leporaria* pomoću istoga su sufiksa izvedeni iz zoonima *vipera* 'zmija', odnosno *lepus* 'zec';[121] nejasni su *Teraria* i *Poraria*. Nijedan od njih nije ostavio traga u suvremenoj toponimiji, dok mnogi drugi nesonimi u Ravenjanina s

[113] Napominjemo da oblik **penesel* ne nalazimo u raspoloživim rječnicima mletačkih govora.

[114] V. Jurišić 1956, 47, s. v. *Japlenica*; 95.

[115] Za paralele u talijanskoj toponimiji v. Pellegrini 1990, 253.

[116] V. ERHSJ III, s. v. *prdjeti*.

[117] Usp. rad J. Faričića *Geografska imena Kornata na starim kartama* u ovoj monografiji. Oblik *Purara* javlja se tek na francuskoj vojnoj karti iz 1806. godine.

[118] Moglo bi se dodati i to da dobar dio toponima koji počinju na *kruš-*, barem na zadarskim otocima, vjerojatno nema veze s kruškom, već s imenicom *krug* 'kamen vezan za podlogu', v. Skračić 1994, 116, Skračić 1996, 383, Skračić / Jurić 2004, 165.

[119] Skok 1950, 49; Jurišić 1956, 161; Holzer 2007, 139.

[120] V. natuknice *Cervaria*, *Pularija* i *Ursaria* (autor R. Matijašić) u *Istarskoj enciklopediji*, koju smo konzultirali u elektronskoj verziji <istra.lzmk.hr> [14. listopada 2012.]. Skok (ERHSJ III, s. v. *pulac*) istarski nesonim *Pullariae* povezuje s lat. PŪLLUS, što je u nas dalo *pùle* (i varijante) 'mlad magarac', a to, po Skoku (loc. cit.) "može biti dalmato-romanski leksički ostatak". Mislimo ipak da je izvođenje toga toponima iz imena Pule izglednije.

[121] Iako su neke od njih nedvojbeno vrlo stare, kao *Ursaria* i *Pullaria*, koje se javljaju na Peutingerovoj karti. Usp. Čače 1992, 45.

glasovne strane dobro korespondiraju s imenima što su se do danas sačuvala u istočnojadranskoj toponimiji.[122] Iako se načelno slažemo s Čačom (1992, 45) kada kaže da "valja računati s time da se iza mnogih mjesnih imena koja su podrijetlom hrvatska, kriju predhrvatski toponimi", čini nam se legitimnim zapitati se, vodeći računa i o tvorbenom obrascu: je li moguće da su barem neki Ravenjaninovi nesonimi s dočetkom *-aria* tek učene tvorbe koje nikada nisu postojale u govornoj uporabi? Riječ je o pitanju koje se ne može rješavati na ovome mjestu, no držimo da je na njega važno odgovoriti u budućnosti. Usprkos tomu, sugestija da bi *Poraria* mogla označavati kornatske *Pulare* ili veći broj otoka oko njih, ostaje iznimno privlačna. Što bi podrijetlom bila *Poraria*, teško je reći, no neće biti izvedenica iz imena nekoga obližnje obalnog ili otočnog toponima.

Ostavljajući po strani pitanje Ravenjaninove *Porarije*, kao formalne paralele, možda i semantičke (s obzirom da je riječ o otočićima), za kornatsku *Pularu* dolaze *Porêr*, ime hridi nadomak Premanture, i *Porêr*/*Poriêr*/*Purêr*/*Pulêr*, ime otočića pred Barbarigom, u muškom gramatičkom rodu i s mlađim (mletačkim) sufiksom *-er* < lat. -ARIU(S).[123] Lokalno ih pučanstvo povezuje s mletačkim fitonimom *póro* 'proiluk, Allium porrum', no takvo tumačenje nije izgledno. U potrazi za etimologijom nije nevažno ni pitanje konsonantske alternacije *r – r, l – r, r – l* u potvrđenim imenima ovoga otočića. S obzirom na vrgadinsku, prvišku i maloišku varijantu te na istarske nesonime, čini se da je *l* u dvama oblicima zabilježenima u Murteru ipak rezultat disimilacije *r – r* → *l – r* (*Pulâra*), odnosno *r – l* (*Purâla*). Uzimajući u obzir oblik Velike Pulare, visoko uzdignute prema pučini, a iznimno niske na sjeveroistočnoj strani, pitamo se nije li u ovom toponimu moguće vidjeti izvedenicu od lat. PRŌRA "Vorderteil de Schiffes" (REW 6784), dakle 'prova', konceptualizirajući otok tako specifična oblika pomoću slike sadržaja 'brod' (usp. u Kornatima otok imenom *Galijôlica*)? Oblik *pùra* u značenju 'prova' zabilježen je u naših starijih leksikografa, a Skok (ERHSJ III, s. v. *pùra*) ga smatra dalmatoromanskim ostatkom od lat. PRŌRA, koji je kasnije potisnuo venecijanizam *prova*. U svakom slučaju, prihvatljivom se čini pretpostavka da je *Pulâra* s varijantama toponim preuzet iz dalmatoromanskoga ili da je na dalmatoromanskoj osnovi kasnije skovan u hrvatskom, pomoću produktivnoga sufiksa *-ara*.

Sarũščica, ime dvije manje uvale u Kornatima, jedne na Žutu (ŽUB 70) i druge na Katini (KOA 1.26). Skok (1950, 132) ovaj toponim bilježi (sa *ć*), ali ga ne tumači. Na zadarskim otocima postoji niz toponima s dočetkom *-šćica*. Redom označavaju uvale, a izvedeni su iz toponima dalmatoromanskog podrijetla: *Brbîšćica* (od *Brbînj*), *Krknâšćica* (od *Krknàta*), *Sâšćica* (od *Sâle*/*Salì*), *Solîšćica* (od *Sòline*), *Telâšćica* (usp. povijesni *Tilago*), *Žmâšćica* (od *Žmân*).[124] Ovamo spada i ime naselja *Sutomîšćica* na Ugljanu[125] te povijesni toponimi *Molašćica* na Molatu i *Lamjanšćica* (danas *Lamjana*)[126] na Ugljanu. Pritom je zanimljivo da se većina navedenih imena uvala izvodi iz imena naselja. Ni na Žutu ni na Katini nema toponima, suvremenog ili povijesnog, iz kojega bismo mogli izvesti toponim *Sarũščica*. Podatak da je u Kornatima taj toponim potvrđen dvaput, može upućivati na to da je izveden iz nekog apelativa, a tada on ne bi spadao u ovaj dio rada. Formalno se nameće ihtionim *sarun*/*šarun* 'Trachurus trachurus', no na Jadranu, koliko znamo, nema uvala nazvanih po toj ribi.[127] Ovime nismo riješili pitanje imena dviju kornatskih uvala, a kamoli pokazali da su romanskog postanja, no smatrali smo važnim upozoriti na očite tvorbene paralele između toponima *Sarũščica* i čitavoga niza zadarskih otočnih toponima koji počivaju na dalmatoromanskoj toponimskoj osnovi.

Síta/Sìtà (ŽUA 8.0), u Vrgadi i u Malom Ižu *Sît*[128], otok, izdužen i slabo razveden, djelomično obrađen. Ime je potvrđeno 1382. godine kao *Sith*, 1391. godine kao *Seet*, 1400. godine prvi put kao *Sit*, dok u popisu zadarskih otoka s kra-

[122] Dapače, nesonim *Molàt* može se bez problema izvoditi samo iz u Ravenjanina posvjedočenog oblika *Malata*, a ne iz kasnije mnogostruko potvrđenog oblika *Melata*. Za drukčije, općeprihvaćeno mišljenje v. ERHSJ II, s. v. *Molàt*.

[123] Jurišić (1956, 103) pod natuknicom *Porer* jasno navodi dva referenta: 1) otočić, i 2) hrid, svjetionik. Međutim, u oba slučaja identifikatori položaja toponima na kartama (ovdje *11 de 3* i *14 b 3*) upućuju na jedan te isti referent – hrid Porer kod Premanture. Kako se, međutim, na prvi Porer odnose, između ostalog, podatci iz Barbarige, čini se da je došlo do omaške. Prvi je referent očito otočić kod Barbarige, a drugi hrid kod Premanture. Ne znamo bi li u ovu skupinu paralela spadao i istarski toponim *Pulâri*/*Polâri* (Jurišić 1956, 103), na istriotskom *Pulàri*, ime obalnog naselja, uvale i nasuprotnog otočića nedaleko Rovinja, što ga Radossi (2008, 350) povezuje sa srednjovj. lat. *pulla* 'pozzo, sorgente d'acqua'.

[124] V. Skračić 1996, 352 (gdje nedostaje *Brbîšćica*) te kazala toponima u istoj knjizi.

[125] Skračić (ur.) 2007, UGE 90a.

[126] Usp. Vuletić 2007, 352.

[127] V. Skračić 1997, 199-202.

[128] Jurišić 1973, 190.

ja 16. st. nalazimo *Sijt*. Neke od ovih potvrda svojim grafemskim rješenjima (<ee>, <ij>) jasno upućuju na dugi vokal. Skok (1950, 127) ime ovoga otoka objašnjava "latinskim prošlim pridjevom ili imenicom situs "položen, položaj"", iako primjećuje da je "naziv […] identičan sa sît m. "sita, juncus"". Vinja (JE III, s. v. *síta*) drži da se "Skokov prijedlog mora otkloniti zbog svoje nezastupljenosti u toponimiji" te zaključuje da je otok dobio ime po fitonimu *síta* jer je ta biljka "jedna od glavnih sastavnica kornatskog biljnog pokrivača".[129] Za prisutnost ovoga fitonima u toponimiji zadarskih otoka usp. na Pašmanu *Sîta*, *Síta* i *Sitȉke*, na Pagu *Sîte*.[130] Vinjino rješenje zasigurno je sretnije od Skokova pa *Síta/Sîtȁ* neće biti predslavenski prežitak.

Stativãl (KOA 59), uvala na sjeveroistočnoj strani otoka Kornata, duboko uvučena u kopno. Potvrđeno tek 1698. godine kao *Statiuagl*. Iste godine u glagoljskom izvoru nalazimo *od Stativala*.[131] Skok (1950, 131) navodi tek da je ovaj toponim vrijedan spomena, ali ne kaže zašto. Također spominje da se u Stativalu riba lovi zimi, no Stival je bio brušketana pošta za ljetni lov na plavu ribu. Vinja (JE III, s. v. *studȉra*) drži da se u ovom toponimu jamačno krije neki od odraza lat. STATĒRA "Wage", 'vaga' (REW 8233), upozoravajući na podatak da se u Stativalu vršio otkup ribe, a to, kaže Vinja, "naravno, uključuje i mjerenje", odakle povezivanje sa semantizmom 'vaga'. Time se, međutim, ne objašnjava dočetni segment *-vãl*, a nužno bi bilo pretpostaviti i gubljenje zanaglasnog *-ra*, što u Vinje ostaje neprotumačeno. Kako je riječ o duboko uvučenoj i dobro zaštićenoj uvali, u prvi se mah čini razumnim predložiti tumačenje pomoću lat. VALLIS "Tal" (REW 9134), odakle i sveprisutno *vàla* 'uvala'.[132] No, kod naših složenih toponima koji sadrže element *val* 'uvala', taj u složenici uvijek dolazi na prvom mjestu, dok je determinant postponiran, npr. *Valonga*, *Valsika* (ERHSJ III, s. v. *vàla*). Nadalje, takve složenice dolaze u toponimiji Istre i Kvarnera te u okolici Ulcinja, dok ih, sudeći po iscrpnim toponomastičkim korpusima zadarskih i šibenskih otoka te Brača, na srednjem dijelu istočnog Jadrana nema. Važno je napomenuti da su u Stativalu uočeni ostatci ruševina u moru, a kraj otoka Svršata, nadomak Stativala, ostatci rimskog vivarija. Ove okolnosti upućuju na to da bi možda postanje imena ove uvale valjalo tražiti u antičkom razdoblju. Možda je ono u vezi s kojom od izvedenica lat. STĂTĪVUS 'stalan, postojan', u smislu neke vrste stalnije ljudske nazočnosti u Stativalu tijekom antike ili ranog srednjeg vijeka: usp. kod rimskog autora Lampridija (4. st.) *mansiones, deinde, stativae, deinde ubi annona esset accipienda* (Lewis / Short, s. v. *stătīvus*). S druge strane, valja upozoriti i na to da je lat. STĂTĬO (Lewis / Sohot, s. v.) u klasičnom latinitetu višestruko potvrđeno u značenju 'luka, sidrište'.

Svršâta (KOB 5.0), u Vrgadi *Fršâta*, u Salima *Vèla Svršâta*, razveden, nizak i gol otok, i *Mãla Svršâta* (KOB 7.0), u Vrgadi *Mãla Fršâta*, malen i nizak otok do Svršate. Potvrđeno kao *Sferssata* na popisu zadarskih otoka s kraja 16. st. Skok (1950, 129) se ograničava na konstataciju da je *Svršâta*, s obzirom na sufiks, vjerojatno romanskoga podrijetla. Dali bismo Skoku za pravo i precizirali da je vjerojatno riječ o dalmatoromanskoj izvedenici od lat. ŭRSUS "Bär", 'medvjed' (REW 9089), tvorenom pomoću sufiksa -ATA, u ranodalmatskom vjerojatno **Orsáta*. Sudeći po očuvanom ženskom gramatičkom rodu, do hrvatskoga preuzimanja došlo bi u nešto kasnijoj fazi slavenskodalmatoromanskih dodira. Formalnu i semantičku paralelu nalazimo u **Orsaria* > *Vršãr*/*Vrsâr* u Istri, s protetskim *v-* i s razvojem *vor-* > *vur-* > *vъr-* > *vr-*.[133] Protetsko *s-* u murterskome govoru dolazi kao u riječima *spȁzuh*, *spũž*, *stȉca*.[134] Ako izvođenje od ŭRSUS nije semantički opravdano (nije, naravno, riječ o kopnenom medvjedu, već o morskoj medvjedici), može se pomišljati i na izvedenicu pomoću sufiksa -ATA od lat. VĔRSĀRE (REW 9242), dakle *versata*.

Šipnȁte (KOA 78), plitka uvala na Kornatu u kojoj se nalazi jama s vodom. Potvrđeno 1588. godine kao *Sipnatta*. Skok je sve njemu poznate toponime tipa *Šipnȁta* obradio u ERHSJ III, s. v. *Šipnȁta* i odredio ih kao dalmatoromansku izvedenicu "[…] na lat. *-ata* od gr. σιφων "conduite d'eau" > lat. *sipho*, gen. *-onis* […]". Na kornatske *Šipnȁte* kratko se osvrće: "Šipnate, maslinade i vinogradi s bunarom uz morsku obalu, ako je to latinska izvedenica od grčke riječi siphōn […]".[135]

[129] Za etimologiju fitonima *síta* i var., v. ERHSJ III, s. v. *síta*.
[130] Skračić (ur.) 2006: PAD 168, PAF 74, PAG 14; Oštarić 2011, PBA 3 132.
[131] Basioli 1976, 278.
[132] Usp. ERHSJ III, s. v. *vàla*.
[133] V. Skok 1950, 49; Jurišić 1956, 161; Holzer 2007, 139.
[134] Usp. Juraga 2010b, 237, 238, 239.
[135] Skok 1950, 129.

Toj se izvrsno dokumentiranoj etimologiji nema što dodati, a vidimo da ona i u slučaju kornatske Šipnate nalazi puno semantičko opravdanje. Skokovu opasku da je ovaj tip toponima osobito proširen na otocima zadarskog arhipelaga, možemo samo osnažiti napomenom da je doista riječ o toponimskom liku tipičnom za zadarsko otočje, a za neke Skoku nepoznate Šipnate na zadarskim otocima, dokumentirane u novijim istraživanjima, uputiti na kazala toponima u Skračić (ur.) 2006, 2007, 2009 i 2011.

Trtùša (KOC 42), u Vrgadi *T*ᵉ*rtùša*[136], najveće polje na Kornatu. Zasad najstarija povijesna potvrda, *Tartuxe*, potječe s kraja 15. st. (oko 1484. godine), dok su od 16. st. potvrde razmjerno brojne i glase mahom *Tertussa*, rjeđe *Tartussa* i *Tortussa*. Varijacija vokala u prvom slogu u povijesnim potvrdama (*a*, *e*, *o*) ukazuje na probleme prenošenja hrvatskog oblika *Trtuša* u latinski, mletački ili talijanski pisani kontekst i ne doprinosi etimološkom rješenju. Skok (1950, 127-128) smatra da je "naziv latinskoga podrijetla (ženski rod lat. pridjeva tortuosus "zavinut, iskrivljen", koji smo već vidjeli)".[137] Nešto ranije (1950, 113, bilj. 6) oprezno navodi da u romanskim jezicima nema izvedenica od lat. TŌRTUS (REW 8809) pomoću sukfisa -OSUS.[138] U potporu Skokovu prijedlogu valja ipak navesti da je u latinskom dobro potvrđen pridjev TORTŪŌSUS u naznačenomu značenju pa nije nezamislivo, bez obzira na njegov izostanak u romanskim jezicima, da bi taj preživio na rubu romanskoga svijeta, barem u toponimiji. Sa semantičke strane, teško je danas uočiti što bi to u konfiguraciji terena potaklo imenovanje pomoću slike sadržaja 'zavinut, iskrivljen', no bilo bi neozbiljno samo zbog toga osporavati Skokov prijedlog. Sadržaj 'zavinutost', izražen romanskim sredstvima, dolazi u našoj otočnoj toponimiji u imenu uvale *Tûrtula* na Istu i izrazito duboke i zavojite drage koja se na nju nastavlja.[139]

Što se pak samog sufiksa *-uša* tiče, taj bi mogao odražavati -OSUS, kako misli Skok, ili koji drugi romanski sufiks.[140] No nikako ne treba zanemariti mogućnost da je riječ o slavenskom sufiksu ili o slavenskoj reanalizi romanskoga sufiksa (kao npr. saljsko *Prdùša* prema *Prdũza*/*Perdũsa*, v. ovdje → Prdũsa).[141] U toponimiji zadarskog otočja taj sufiks ne dolazi osobito često: *Kantarùša* (uvala) na Dugom Otoku, *Sâbuša* (uvala) na Molatu i *Sábuša*/*Sabùša* (dvije uvale na Ugljanu), *Portarùša* (uvala na otočiću Galješnaku u Pašmanskom Kanalu), *Gladùša* (zemlje) na Dugom Otoku i Pašmanu, *Gladùše* (zemlje) na Ugljanu, Dugom Otoku, Ižu i Molatu, *Gladùšine* (zemlje) na Pašmanu te *Rogùše* (zemlje) na Murteru.[142] Ovamo formalno, ne i etiološki, ide i netom spomenuta saljska varijanta *Prdùša* za Prdusu. Ako nam je i koji toponim s dočetkom *-uša* promaknuo, iz ove je serije očito da u slučaju obradivih površina riječ o sufiksaciji na slavensku osnovu (*glad, rog*), dok je kod imena uvala riječ o hrvatskom tvorbenom postupku na romansku osnovu, ne o izravno preuzetom romanskom toponimu.[143] Jednostavnije rečeno, svi su ovi toponimi tvoreni unutar hrvatskoga sustava, čak i kada im je osnova leksem romanskog podrijetla. Treba još istaknuti da preuzimanje starih romanskih, dakle dalmatoromanskih toponima u imenovanju obradivih površina nije često obilježje istočnojadranske toponimije. Nalazimo ga zapravo samo u neposrednoj blizini nekad romanskih gradova.[144] Zasebnu kategoriju čine romanski toponimi predijalnoga postanja, koji su razmjerno dobro zastupljeni na otocima (npr. *Povljana*, *Ugljan*, *Neviđane*, *Mrljane*), no kornatska *Trtùša* ne spada ovamo. Zbog svega navedenog držimo

[136] Jurišić 1973, 20.

[137] Ovim "koji smo već vidjeli" Skok aludira na toponim *Trtuša* što ga je zabilježio na Ižu (Skok 1950, 111). Uvidom u kartu br. 16 u prilogu Skokove studije ne da se utvrditi koja bi to uvala bila. Taj toponim ne nalazimo ni kod Skračića (1996) niti smo ga mogli potvrditi u ponovljenim terenskim istraživanjima na Ižu u srpnju 2012. godine.

[138] Napominjemo da *Tortosa* u Kataloniji, bez obzira na očite formalne sličnosti s našim *Trtùša*, nije dobra paralela jer vlada suglasje oko toga da potječe od predlatinske osnove **dert-*, baš kao i *Tortona* u Italiji (v. DizTop 661, s. v. *Tortona*).

[139] V. Skračić 1996, ISC 1.1.17. te Jurić 2010b, 793, br. 112. Izvedenice od lat. TŌRTUS dobro su potvrđene u talijanskoj toponimiji (v. Pellegrini 1990, 260).

[140] Vinja (npr. JE I, s. v. *bakatùša*, *guârkuś* te JE III, s. v. *sâlpa*) drži da rom. *-uceu* u nas može dati *-uš*, odnosno u ženskom gramatičkom rodu *-uša*. Pažljivim pregledavanjem većega broja natuknica u *Jadranskim etimologijama* dade se, međutim, utvrditi da se *-uš(a)* kao odraz rom. *-uceu* javlja samo južno od Trogira, dok na sjeveru nalazimo samo *-uč*/*-uć*.

[141] Za sufiks *-uša* v. ERHSJ III, s. v. *-uša*.

[142] V. kazala toponima u Skračić 1996, Skračić (ur.) 2006, 2007 i 2010.

[143] Pritom valja istaknuti da ovdje nikako nije riječ o distribuciji *romanska obala ~ slavenska unutrašnjost* jer su romanske osnove u navedenim toponimima posljedica čiste slučajnosti (da su Hrvati za referente po kojima su imenovane ove uvale usvojili lekseme romanskog podrijetla): *Kantarùša* je pošta za *kantare*, *Sâbuša* i *Sábuša* su pjeskovite uvale (*sabun*!), a *Portarùša* jedino što na Galješnjaku nalikuje na *porat*.

[144] Tako, na primjer, u Splitu *Firule*, *Lovret*, *Poljud*, *Sirobuja* i drugi toponimi (Skok 1952, Šimunović 2008).

da pri tumačenju toponima *Trtûša* nisu iscrpljena sva sredstva, bilo da im je krajnja etimologija romanska ili slavenska. Tu u prvom redu mislimo na *tř̀ta* 'vinova loza, čokot, trs', što je riječ obilno potvrđena barem u govorima jugozapadne i sjeverozapadne Istre.[145] Pritom treba imati na umu da tamošnji čakavski govori mahom nisu starinački, već da je riječ o govorima pučanstva koje se od 16. st. doseljavalo iz Dalmacije u Istru.[146] Da se vinova loza sadila baš u Trtuši, višestruko je potvrđeno u povijesnim izvorima: *capi di vide posti a Tertussa* (1589), *capi di vide in Tertussa* (1593, 1648). Skok bi, dakle, mogao biti u pravu, no vjerujemo da smo naveli dovoljno argumenata koji ukazuju i na druge mogućnosti tumačenja toponima *Trtûša*. Za nadati se da će pri tom pokušaju netko drugi biti uspješniji i odlučniji.

Žût (ŽUA 1), najveći otok u *Gornjem Kurnatu* i drugi po veličini otok u kornatskoj otočnoj skupini, vrlo razveden sa sjeveroistočne strane. Skok (1950, 127) je po pitanju etimologije nesonima *Žût* vrlo odlučan: "I ovaj je naziv latinski prošli particip pasivni junctus "privezan, blizak, i. t. d.". Otok je, naime, kod uvala Bodovac i Statival, udaljen jedva jedan km od Kornata". S glasove strane, Skokov je prijedlog besprijekoran: palatalizacija početnoga *j* u *dz* (kasnije u hrv. *ž*) pojava je uobičajena za rani dalmatoromanski, latinska sekvenca *un* pred konsonantom, odnosno romanska *on*, daje u slavenskome prvo nazalni vokal *ǫ* a zatim *u*, dok se konsonantska skupina *kt* na sjeveru dalmatoromanskoga područja pravilno razvija u *t*. Od latinskog **Junctum* imali bismo dakle u ranom dalmatoromanskom **Dzóntu* ili **Dzónto*, što u slavenskome pravilno daje *Žuntu* > *Žǫtъ* > *Žût*.[147] Skokov etimološki prijedlog polazi od pretpostavke da je otok Kornat referentna točka u imenovanju Žuta. Je li relativna blizina Žuta i Kornata dovoljna da potakne imenovanje drugoga najvećeg otoka u kornatskoj skupini prema položaju u odnosu na Kornat, nije odveć jasno.[148] No svakako valja reći da jezični argumenti (v. ovdje → Stativãl, Svršâta), možda i arheološki (usp. rad I. Radić Rossi u ovoj monografiji), sugeriraju stalniju ljudsku prisutnost tijekom antike upravo na onom dijelu Kornata koji je najbliži Žutu.

Povijesne potvrde imena otoka Žuta pokazuju, međutim, dvije tradicije.[149] S jedne strane, tu su oblici u kojima dolazi grafem <t> (ili <ct>, s glasovnom vrijednošću *t*), počevši od zasad najstarije dostupne potvrde *Çonte* (1373)[150], preko *Zonti* (1417)[151] i latiniziranoga oblika *insula Juncti* (1421)[152], *Xunt* u dokumentu o diobi otoka žutsko-sitske skupine iz 1477., do *Zut* (1551)[153] i *Xut* u popisu zadarskih otoka s kraja 16. st., što glasovno već posve odgovara današnjem obliku. S druge strane, od druge polovice 15. st. učestali su oblici *Zunchio* i *Zonchio*, osobito u spisima vlasnika otoka, stare zadarske obitelji Civalelli.[154] Važno je da se dvije tradicije kronološki isprepleću: Grgur Civalelli svojim sinovima 1466. godine ostavlja *insula Zunchi* koji oni potom 1477. godine dijele kao *Xunt*.[155] Počivaju li oblici *Zunchio* i *Zonchio* na kakvom stvarnom stanju ili je riječ o običnoj venecijanizaciji tadašnjeg imena otoka, već posve uklopljenog u sustav hrvatskoga jezika? S glasovne strane, *Zunchio/Zonchio* upućuje na umanjeničku tvorbu pomoću poznatoga lat. deminutivnog sufiksa -UNCULUS, no ništa u obliku *Žût* ne može opravdati takvo izvođenje (usp. u nas toponim *Žûnkal*, koji pokazuje spomenuti sufiks).[156] Stoga je vjerojatno tumačenje oblika *Zunchio/Zonchio* sljedeće: dalmatoromanski oblik **Dzonto*, ili čak već slavizirani oblik *Žǫtъ*, posuđen u mletački, uklopljen je u obrazac italoromanske umanjeničke tvorbe na *-onchio*.[157] Skokov prijedlog ostaje i dalje najizglednije tumačenje podrijetla toponima *Žût*, barem s formalne strane.

[145] ERHSJ III, s. v. *tř̀ta*; IR, s. v. *trs*.
[146] Usp. Lisac 2009, 61-62, 158.
[147] Holzer 2007, 144.
[148] Na to da je Žut na najbližoj točki udaljen od Kornata tek 700 m upozorava i Filipi (2003, 89).
[149] Usp. Filipi 2003, 95-96, uz napomenu da oblik *Xut*, što ga Filipi smatra najstarijom potvrdom, ne potječe iz razdoblja 11.-15. st., već s kraja 16. st.
[150] Hilje 1994, 74.
[151] Hilje 1994, 74.
[152] Antoljak 1949, 375.
[153] Filipi 2003, 95, 97.
[154] V. Filipi, 95-96, 97.
[155] U dokumentu iz 1477. više se puta javlja oblik *Xunt*, bez ikakvih inačica.
[156] Za sufiks -UNCULUS v. Wolf 1980.
[157] Oblik *Zonchio* je usto i mletački srednjovjekovni egzonim za Pilos (Navarino) na Peloponezu, čiji je zaljev od pučine odvojen uskim prolazom koji savršeno odgovara onome što se u našoj toponimiji označava likovima *Ždrelac*/*Ždrijac*, ali i dalmatizmom *Žûnkal*.

UMJESTO ZAKLJUČKA

U ovome smo radu nastojali, nakon više od šezdeset godina od objavljivanja Skokova *Slavenstva i romanstva*, izvršiti reambulaciju njegovih etimologija koje upućuju na zastupljenost predslavenskih elemenata u kornatskoj toponimiji. Raspolažući proširenom i poboljšanom verzijom korpusa kornatske toponimije što ga je objavio Skračić (1987), pokušali smo Skokova rješenja poduprijeti, nadopuniti ili problematizirati te ponuditi etimološko tumačenje onih kornatskih toponima predslavenskoga i dalmatoromanskoga podrijetla koji su Skoku ostali nejasnima ili mu nisu bili poznati. I ovdje ćemo ponoviti ono na što smo upozorili na početku: ovim su prilogom obuhvaćeni i oni toponimi koje ne smatramo predslavenskima, ako ih je Skok označio kao takve. Uza sve prednosti u odnosu na uvjete u kojima je kornatsku toponimiju obrađivao Skok, nema sumnje da će se i naši etimološki prijedlozi velikim dijelom moći okarakterizirati kao više ili manje uspjela nagađanja (kako je Skok skromno okarakterizirao svoje pokušaje upravu u slučaju kornatske toponimije). U nekim slučajevima ponudili smo tek argumente za raspravu, bez konačnih prijedloga. Stoga bi bilo preuzetno ova razmatranja na koncu našega priloga nazvati zaključkom.

Kao i u ostatku povijesnoga zadarskog akvatorija, u Kornatima nalazimo zamjetan broj toponima koje su Hrvati preuzeli iz jezika romanskih starosjedilaca. Stoga su Skokova načelna razmatranja vezana uz zastupljenost "predslavenskog latinskog elementa" u kornatskoj toponimiji i danas održiva. U onoj mjeri u kojoj naša analiza bude prihvatljiva, može se reći da je specifičnost kornatske toponimije u tome da se imena dalmatoromanskoga podrijetla ili ona još starija, posredovana dalmatoromanskim, odnose mahom na čitave otoke, a samo rijetko na ostale referente.[158] Dok se to može smatrati općom značajkom niza manjih jadranskih otoka, Kornat, kao veliki otok u danom geografskom kontekstu, nudi malo toponima dalmatoromanskoga podrijetla u usporedbi sa susjednim većim otocima. Na Dugom Otoku, Ugljanu i Pašmanu dalmatoromanske prežitke ne nalazimo samo u imenima naselja, već i u imenima većeg broja uvala, pa i uzvisina te nekih drugih referenata. Ovo je, bez sumnje, povezano s pitanjem nenastanjenosti Kornata. U tom smislu ne iznenađuje ni izostanak predijalnih toponima iz antičkoga razdoblja, kakve, s druge strane, nalazimo na Ugljanu i Pašmanu.[159]

Suglasni smo s Čačom (1992) oko toga da Kornat u razdoblju antike i ranoga srednjeg vijeka ne treba promatrati odvojeno od Dugog Otoka. Koncentracija toponima kojima smo s više ili manje sigurnosti pripisali dalmatoromansko podrijetlo najgušća je upravo na sjeverozapadu kornatskoga prostora, na mjestu dodira s Dugim Otokom. Upravo u toj zoni nalaze se i ona rijetka predslavenska imena koja ne označavaju otoke (*Krbãr*, *Stativãl*, *Šipnäte*), kao i znakoviti arheološki ostatci. Kada se ti toponimi sagledaju zajedno s onima s druge strane Proverse (osobito povijesni *Tilagus*, *Megarus* i *Pizuh*), opaža se zona solidne zastupljenosti predslavenske toponimije. Možda je presugestivno reći da joj je u središtu povijesni *Pizuh*. Na obodu su te zone i značajni nesonimi dalmatoromanskoga podrijetla *Krknäta* i *Lavdära*, kao i *Žüt*. Vidjeli smo da i Skok (1950, 129) hrvatsko preuzimanje predslavenskih toponima u Kornatima dovodi u vezu s dodirima Slavena i dugootočkih Romana. Neka druga stara, neprozirna imena u Kornatima vezana su uz važne ribarske pošte: *Levrnäka*, *Jâdra*, *Làvsa*. Izvjesno je da su ih Hrvati od dalmatinskih Romana preuzimali istovremeno s ribarskim i plovidbenim umijećem, kao i ona vezana uz važne navigacijske točke: *Âba*, *Pulâra* i sâm *Kurnät*, kao nekadašnje ime rta, možda i *Bûč*. Važno je napomenuti da su ti otoci, od nešto veće Jadre do sasvim malene Pulare, zapravo maleni u apsolutnim razmjerima. Osobitost kornatske toponimije upravo su predslavenska imena većeg broja manjih otoka i otočića. Ta okolnost govori mnogo o prošlosti kornatskoga prostora.

[158] Ovome se, naravno, može predbaciti da je, na primjer, *Làvsa* ime kako otoka, tako i uvale.

[159] Usp. Vuletić 2007, 347-348.

Bibliografija

Antoljak, Stjepan (1949): Zadarski katastik iz 15. stoljeća. *Starine*, 49, 371-417.

Antoljak, Stjepan (1954): Miscellanea Jadertina 1. Tri priloga za proučavanje historijske topografije i toponomastike zadarskih otoka i okoline Zadra. *Radovi Instituta Jugoslavenske akademije u Zadru*, 1, 109-141.

Basioli, Josip (1976): Ribolov Ižana u prošlosti. *Radovi Centra JAZU u Zadru* XXII-XIII, 261-292.

Boerio = Boerio, Giuseppe (1856): *Dizionario del dialetto veneziano*. Venezia, Giovanni Cecchini.

Brusić, Zdenko (1974): Rezultati podmorskih istraživanja u zadarskom arhipelagu. *Zadarsko otočje: zbornik*, Zadar, Narodni muzej u Zadru, 65-72.

Čače, Slobodan (1992): Prilozi topografiji i toponimiji istočnojadranskog otočja od antike do srednjeg vijeka. *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 32, 33-51.

Čače, Slobodan (1995): *Civitates Dalmatiae u "Kozmografiji" Anonima Ravenjanina*. Zadar, Arheološki muzej Zadar.

Čače, Slobodan (1998): Promjene u naseobinskom sustavu kasnorimske Dalmacije: tragovi u toponimiji. *Folia onomastica Croatica*, 7, 23-40.

Čače, Slobodan (1999): Zadarsko otočje u Konstantina Porfirogeneta: filološke, toponomastičke i povijesne opaske. *Folia onomastica Croatica*, 8, 45-66.

Čače, Slobodan (2009): Najstarija naseljenost otoka Vrgade i prvi spomen njegova imena. U: Skračić, Vladimir (ur.) 2009, 61-68.

Debanne, Alessandra (2011): *Lo compasso da navegare. Edizione del codice Hamilton 396 con commento linguistico e glossario*. Bruxelles *et al.*, Peter Lang.

DizTop = Gasca Queirazza, Giuliano / Marcato, Carla / Pellegrini, Giovan Battista / Petracco Siccardi, Giulia / Rossebastiano, Alda (1997[2]): *Dizionario di Toponomastica. Storia e significato dei nomi geografici italiani*. Torino, UTET.

DCECH = Corominas Joan / Pascual, José A. (1980-1991): *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*. Madrid, Gredos (6 sv.).

DEI = Battisti, Carlo / Alessio, Giovanni (1950-1957): *Dizionario etimologico italiano*. Firenze, G. Barbera (5 sv.).

DER = Cioranescu, Alejandro (1966): *Diccionario etimológico rumano*. Tenerife / Madrid, Universidad de La Laguna / Gredos.

Doria, Mario (1997): Concordanze toponomastiche istriano-dalmatiche. U: Holtus, Günter / Kramer, Johannes / Schweickard, Wolfgang (Hrgb.), 169-179.

ERHSJ = Skok, Petar (1971-1974): *Etimologijski rječnik hrvatskog ili srpskog jezika*. Zagreb, JAZU (4 sv.).

Filipi, Amos-Rube (1968): Ribarsko naselje Piškera na kornatskom otoku Jadri. *Pomorski zbornik*, 6, 971-1004.

Filipi, Amos-Rube (1976): Iz prošlosti kornatskog ribarstva. *Radovi Centra JAZU u Zadru*, XXII-XIII, 181-259.

Filipi, Amos-Rube (1984): Hidronimija zadarskih otoka. *Onomastica jugoslavica*, 11, 111-154.

Filipi, Amos-Rube (2003): Povijesno-geografska obilježja Žutsko-sitske otočne skupine. *Geoadria*, 8/2, 87-130.

Filipi, Goran (1997): *Betinska brodogradnja: etimologijski rječnik pučkog nazivlja*. Šibenik, Županijski muzej u Šibeniku.

Finka, Božidar (1977): Dugootočki čakavski govori. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 4, 7-178.

Girard, Paul Fréderic / Senn, Félix (1977): *Les lois des Romains*. Napoli, Jovene (2 sv.).

Hilje, Emil (1994): Prilog povijesnoj topografiji zadarskog otočja. *Folia onomastica Croatica*, 4, 49-76.

Holtus, Günter / Kramer, Johannes / Schweickard, Wolfgang (Hrgb.) (1997): *Italica et Romanica. Festschrift für Max Pfister zum 65. Geburtstag. Bd. 3*. Tübingen, Max Niemeyer Verlag.

Holzer, Georg (2007): *Historische Grammatik des Kroatischen. Einleitung und Lautgeschichte der Standardsprache*. Frankfurt am Main *et al.*, Peter Lang.

IR = *Istarski rječnik* <www.istarski-rjecnik.com>

Ivšić, Stjepan (1970): *Slavenska poredbena gramatika*. Zagreb, Školska knjiga.

Jakšić, Nikola (1989): Hrvatski toponim *Ždrelac* i njegova romanska semantička paralela u jadranskoj toponimiji srednjeg vijeka. *Čakavska rič* XVII/1, 83-87.

JE = Vinja, Vojmir (1998-2004): *Jadranske etimologije. Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku*. Zagreb, HAZU / Školska knjiga (3 sveska).

Jelić, Luka (1898): Povijesno-topografske crtice o biogradskom primorju. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3, 30-126.

Juraga, Edo (2010a): Govori otoka Murtera. U: Skračić, Vladimir (ur.) 2010, 309-319.

Juraga, Edo (2010b): *Rječnik govora otoka Murtera*. Murter / Šibenik, Ogranak Matice hrvatske Murter / Županijski muzej Šibenik.

Jurić, Ante (2010a): *Jezična i onomastička obilježja toponimije zadarsko-šibensko otočja i priobalja* [neobjavljena doktorska disertacija obranjena na Sveučilištu u Zadru].

Jurić, Ante (2010b): Toponimija Ista i Škarde. U Faričić, Josip (ur.), *Otoci Ist i Škarda*. Zadar, Sveučilište u Zadru *et al.*, 779-808.

Jurišić, Blaž (1956): Toponimika zapadne Istre, Cresa i Lošinja. *Anali Leksikografskog zavoda FNRJ*, III, 3-181.

Jurišić, Blaž (1973): *Rječnik govora otoka Vrgade. II. dio: Rječnik*. Zagreb, JAZU.

Lewis, Charlton T. / Short, Charles (1879 [1958]): *A Latin Dictionary*. Oxford, Clarendon Press.

Lisac, Josip (2009): *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*. Zagreb, Golden marketing-Tehnička knjiga.

Loporcaro, Michele (2011): Phonological processes. U: Maiden, Martin / Smith, John Charles / Ledgeway, Adam (eds.), *The Cambridge History oft he Romance Languages. Volume I: Structures*. Cambridge. Cambridge University Press, 109-154.

Lončar, Milenko (2002): Dalmatinske etimologije Konstantina Porfirogeneta. *Folia onomastica Croatica*, 11, 149-174.

Malkiel, Yakov / Grlić, Olga (1990): One more Adriatic (or Central Danubian?) Bridge to Daco-Romance corvus/*corbus 'raven'. *Romance Philology*, XLIII/3, 421-428.

Matasović, Ranko (2007): On the Accentuation of the Earliest Latin and Romance Loanwords in Slavic. U: Matasović, Ranko / Kapović, Mate (eds.), *Tones and Theories: Proceedings of the International Workshop on Balto-Slavic Accentology (Zagreb, 1 – 3 July 2005)*, Zagreb, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 105-119.

Mayer, Anton (1957–1959): *Die Sprache der alten Illyrier. Bd I. Einleitung, Wörterbuch der illyrischen Sprachreste. Bd. II. Etymologisches Wörterbuch des Illyrischen, Grammatik der illyrischen Sprache*. Wien, Rohrer.

Muljačić, Žarko (2007): Il gruppo linguistico illiro-romanzo. U: Holtus, Günter / Kramer, Johannes / Schweickard, Wolfgang (Hrgb.), 59-72.

Muljačić, Žarko (2001): Kriteriji za kronološku stratifikaciju hrvatskih toponima kasnolatinskog i romanskog podrijetla. *Riječ*, 7/1, 63-70.

Olivieri, Dante (1961): *Toponomastica veneta*. Venezia / Roma, Istituto per la collaborazione culturale.

Oštarić, Ivo (2011): Korpus suvremenih toponima. U: Skračić, Vladimir (ur.) 2011, 271-389.

Pellegrini, Giovan Battista (1990): *Toponomastica italiana. 10 000 nomi di città, paesi, frazioni, regioni, contrade, fiumi, monti spiegati nella loro origine e storia*. Milano, Hoepli.

Petricioli, Ivo (1970): "Toreta" na otoku Kornatu. U: Mirosavljević, Vladimir / Rendić-Miočević, Duje / Suić, Mate (ur.), *Adriatica praehistorica et antiqua. Zbornik radova posvećen Grgi Novaku*. Zagreb, Sveučilište u Zagrebu, 717-725.

Piasevoli, Ankica (1999): *Saljska intrada – Nazivlje po djedovima našim*. Zadar / Sali, Matica hrvatska Zadar / Povjereništvo Matice hrvatske Sali.

Putanec, Valentin (1993): Naziv Labusedum iz 11. st. za grad Dubrovnik. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, 19, 289-301.

Radossi, Giovanni (2008): *La toponomastica di Rovigno d'Istria*. Rovinj/Rovigno, Centro di Ricerche Storiche [Collana degli Atti n.28].

REW = Meyer-Lübke, Wilhelm (1935^{3}): *Romanisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg, Carl Winters Universitätsbuchhandlung.

Semi, Francesco (1990): *Glossario del latino medioevale istriano*. Venezia, Istituto veneto di scienze morali, lettere ed arti [*Memorie, vol. XLIV*].

Skok, Petar (1950): *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima. Toponomastička ispitivanja*. Zagreb, Jadranski institut JAZU (2 sveska).

Skok, Petar (1952): Postanak Splita. *Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku*, 1, 19-62.

Skračić, Vladimir (1987): Toponimija kornatskog otočja. *Onomastica jugoslavica*, 12, 17-218 (s dvije karte).

Skračić, Vladimir (1991): Reambulacija Skokovih toponima na otocima sjeverne Dalmacije. *Onomastica jugoslavica*, 14, 21-28.

Skračić, Vladimir (1994): Tragom Skokove jadranske toponimije. *Folia onomastica Croatica*, 3, 111-122.

Skračić, Vladimir (1996): *Toponimija vanjskog i srednjeg niza zadarskih otoka*. Split / Zadar, Književni krug / Matica hrvatska – ogranak Zadar.

Skračić, Vladimir (1997): Talasozoonimi i ribarski termini u istočnojadranskoj toponimiji. U: *Tisuću godina prvoga spomena ribarstva u Hrvata*. Zagreb, HAZU, 197-217.

Skračić, Vladimir (1998): Hidronimi na zadarskim otocima i zadarskom kopnu u XIV. i XV. stoljeću. *Folia onomastica Croatica*, 7, 221-235.

Skračić, Vladimir / Jurić, Ante (2004): Krški leksik zadarske regije. *Geoadria*, 9/2, 159-172.

Skračić, Vladimir (2003): *Kornati: okrunjeni otoci*. Zadar, Forum.

Skračić, Vladimir (ur.) (2006): *Toponimija otoka Pašmana*. Zadar, Sveučilište u Zadru – Centar za jadranska onomastička istraživanja.

Skračić, Vladimir (ur.) (2007): *Toponimija otoka Ugljana*. Zadar, Sveučilište u Zadru – Centar za jadranska onomastička istraživanja.

Skračić, Vladimir (ur.) (2009): *Toponimija otoka Vrgade*. Zadar, Sveučilište u Zadru – Centar za jadranska onomastička istraživanja.

Skračić, Vladimir (ur.) (2010): *Toponimija otoka Murtera*. Zadar, Sveučilište u Zadru – Centar za jadranska onomastička istraživanja.

Skračić, Vladimir (2011): *Toponomastička početnica. Osnovni pojmovi i metoda terenskih istraživanja*. Zadar, Sveučilište u Zadru.

Skračić, Vladimir (ur.) (2011): *Toponimija otoka Paga*. Zadar, Sveučilište u Zadru – Centar za jadranska onomastička istraživanja.

Sophocles, Evangelius Apostolides (1914): *Greek lexicon of the Roman and Byzantine periods (from B. C. 146 to A. D. 1100)*. Cambridge, Harvard University Press.

Statuti senesi = *Statuti senesi scritti in volgare ne' secoli XIII e XIV*. Vol. II. A cura di Luciano Banchi. Bologna, Romagnoli.

SZB II = *Spisi zadarskih bilježnika Ivana Qualis, Nikole pok. Ivana, Gerarda iz Padove 1296… 1337* [prepisali i indekse sastavili dr. Mirko Zjačić i Jakov Stipišić]. Zadar, Historijski arhiv – Zadar, 1969.

Šimunović, Petar (1985): Prvotna simbioza Romana i Hrvatska u svjetlu toponimije. *Rasprave Zavoda za jezik*, 10-11, 147-200.

Šimunović, Petar (1986): *Istočnojadranska toponimija*. Split, Logos.

Šimunović, Petar (2008): Ranosrednjovjekovna toponimija splitskog poluotoka. *Archaeologia Adriatica*, 11, 587-599.

Šimunović, Petar (2009): *Rječnik bračkih čakavskih govora*. Zagreb, Golden marketing-Tehnička knjiga.

Tekavčić, Pavao (1976): O kriterijima stratifikacije i regionalne diferencijacije jugoslavenskog romanstva u svjetlu toponomastike. *Onomastica jugoslavica*, 6, 35-56.

Vajs, Nada (2003): *Hrvatska povijesna fitonimija*. Zagreb, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Velčić, Nikola (2003): *Besedar Bejske Tramuntane*. Mali Lošinj / Beli / Rijeka, Katedra Čakavskog sabora Cres-Lošinj / Adamić.

VG = Rosamani, Enrico (1968): *Vocabolario giuliano dei dialetti parlati nella Venezia Giulia, in Istria, in Dalmazia, a Grado e nel Monfalconese*. Bologna, Cappelli.

Vuletić, Nikola (2007): Toponimi romanskog postanja na Ugljanu i Pašmanu. U: Skračić, Vladimir (ur.) 2007, 345-360.

Vuletić, Nikola (2009): Od Lubricate do Lapkata i Vrgade: jezična povijest Dalmacije kroz imena jednog otoka. U: Skračić, Vladimir (ur.) 2009, 111-117.

Vuletić, Nikola (2010a): Para una historia social del romance temprano en Dalmacia. *Aemilianense*, 2, 368-389.

Vuletić, Nikola (2010b): Problem stare romanske toponimije u murterskom otočnom skupu. U: Skračić, Vladimir (ur.) 2010, 335-341.

Vuletić, Nikola (2011): Dalmatoromanski prežitci u toponimiji otoka Paga. U: Skračić, Vladimir (ur.) 2011, 681-992.

Wolf, Heinz Jürgen (1980): Über das traurige Schicksal des lat. Deminutivsuffixes *-unculus* sowie di Existenz von **renio* und **piscio* (> frz. *poisson* etc.). *Verba*, 7, 171-181.

Zamboni, Alberto (1976): Note linguistiche dalmatiche. *Società Dalmata di Storia Patria, Sezione Veneta. Atti della tornata di studio nel cinquantesimo anniversario della fondazione in Zara*, IX, 9-66.